

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

TEADUSLIK RAAMATUKOGU

Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond

ACADEMIA GUSTAVIANA

1632 - 1665

ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA

1690 - 1710

Näituse kataloog

Tartu 1974

Koostajad: A.Taring (Academie Gustaviana,
bibliograafia)

R.Kask (Academia Gustavo-Carolina)

Kujundanud T.Sepp

Toimetuse kolleegium: R.Kleis, M.Künnik, L.Peep,
L.Tiik, L.Trikkant

АКАДЕМИЯ ГУСТАВИАНА 1632-1665
АКАДЕМИЯ ГУСТАВО-КАРОЛИНА 1690-1710

На эстонском языке

Составители А.Теринг, Р. Каск
Тартуский государственный университет
ЭССР, г. Тарту, ул. Пликооли, 18.

Vastutav toimetaja O. Langepp

Korrektor E. Uuspõld

Rajundamisele antud 4.II 74. Ofestpaber 30x45.1/4.
Trükipoognaid 3,5+15 klesbiat.Tingtrükipoognaid 3,26+
15 klesbiat. Arvestuspoognaid 4,81. Trükiarv 1000 eka.
ME 00227. Tell. nr. 195.

TRÜ retaprint, EMSV, Tartu, Palseni tn. 14.

Hind 34 kop.

S a a t e k s

1972. aastal möödus 340 aastat ülikooli asutamisest Tartus. 13. oktoobril avati TRÜ Teaduslikus Raamatukogus näitus "Academia Gustaviana 1632-1665. Academia Gustavo-Carolina 1690-1710". Eksponeeritud on käsikirju, trükiseid, esemälestisi, graafikat ning illustratsioone fotode, tabelite ja skeemidena. Ekspositsioon põhineb TRÜ Teadusliku Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas säilitatavatel materjalidel. Tänu Voldemar Milleri ja Kyra Roberti vastutulelikkusele oli võimalik välja panna ka ENSV TA Teaduslikule Raamatukogule kuuluvaid Academia Gustaviana trükiseid.

Käesolev kataloog annab ülevaate näituse materjalidest. Kataloogi V ossa on lisatud TRÜ Teaduslikus Raamatukogus leiduvaid uurimusi ja publikatsioone Academia Gustaviana ja Academia Gustavo-Carolina ajaloo kohta, mida ruumipuudusel polnud võimalik eksponeerida.

TRÜ Teaduslikule Raamatukogule kuuluvad trükised ja käsikirjad on varustatud kohaviitadega. Separaadi puhul on antud ainult separaadi kohaviit.

Kataloogi koostamisel olid abiks kõik TRÜ Teadusliku Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna töötajad, eriti E.Hansson ja O.Nagel, kes tegid kirjed 17. sajandi trükistele. Samuti on koostajad tänulikud Ü.Torpatsile ülikooli asutamisüriku tõlkimise ja R.Velskrile fotoreproduktsoonide valmistamise eest ning K.Noodlale, dots. H.Piirimäele, prof. S.Vahtrele ja toimetuse kolleegiumi liikmetele, kes abistasid märkuste ja nõuannetega.

ÜLIKOOList TARTUS XVII SAJANDIL

Academia Gustaviana ja Guetavo-Carolina nime all Tartus tegutsenud ülikooli ajaloo uurimine on Nõukogude Eestis ajalooteaduses küll alanud, kuid paljud probleemid alles ootavad lahendamist. Suure sammu selle uurimistöö käänulisel teel tegid TRÜ Teadusliku Raamatukogu käsikirjade osakonna töötajad, kui nad XVII saj. ülikooli ajaloo-le pühendatud näitusega tõid vaataja silme ette dokumendid, raamatud jms. materjalid, mis võiksid olla selle õppeasutuse ajaloo tundmise ja uurimise aluseks. Näituse spetsiifika on aga selles, et me rohkem vaatame kui loeme, kuid samas otsime siiski vastust nii mõnelegi üleskerkinud küsimusele. Olgu järgnevad read saatesõnaks näitusel nähtule abistamaks orienteerumisel ajaloolise tausta probleemides.

Vajadus ülikooli järele Baltimail tekkis seoses kee-rulise sõjalise, poliitilise ja ideoloogilise võitlusega, mis toimus nii kogu Euroopa ulatuses kui ka Rootsis ja Baltimail. Eelkõige tuleb ajaloolise tagapõhjuna arvestada suurt heitlust Kolmekümne-aastase sõja näol (1618-1648). Selles sõjas oli Euroopa reaktsiooniliste jõudude tugipunktiks Katoliiklik Liiga, kelle vastu võitlevate protestantlike jõudude seas kujunes sõja teisel poolel juhtivaks riigike 1630. a. sõtta astunud Rootsi. Nii tõusid esiplaanile usulised loosungid, mille varjus toimus tegelikult terav poliitiline ja ideoloogiline võitlus. Suurriigike tõuenud Rootsi, esinedes saksa protestantide "vabastajana", pidas tõepoolest võitlust katoliikliku reaktsiooni vastu, kuid põhiesemärgike oli siieki Läänemere

muutmine Rootsi sisemereks ja oma mõjuvõimu kindlustamine Saksamaal.

Liivimaal kasutati protestantlust ja katoliiklust ideoloogilise relvana Rootsi-Poola sõdades, mis algasid unioonnivõitlustena juba XVI saj. lõpul ning keetsid siin 1600.a. alates vaheaegadega XVII saj. esimesel kolmel aastakümnel. Altmarki vaheahuga 1629. a. läks laastatud ja väljakurnatud Liivimaa Rootsi võimu alla, kuid oma võimu kindlustamiseks oli vaja vaimulikke ja ametnikke, kes on saanud hea protestantliku hariduse. Kui taheti välja juurida katoliikluse eesliinil võitlevate osavate jesuiitide mõju, tuli midagi vastu seada ka Poola võimu ajal Tartus tegutsenud jesuiitide kolleegiumile, mis oma õppetöö ulatuselt ja tasemelt vastas gümnaasiumile.

Ülikooli rajamise ja tegutsemise ajaloolise taustana tuleb arvestada pinevaid vahekordi Rootsi riigivõimu ja balti-saksa aadli vahel. Viimase rahulolematuse oli esile kutsunud maade jagamine rootsi aadlile, riiklike kohtute osatähtsuse tõstmine seisuslike kohtute arvel, kuid lahkelisid tekkis ka sellel pinnal, et Rootsis polnud pärisorjust ning seetõttu olid Rootsist tulnud riigiametnikele võõrad nn. Liivimaa kombed. Liivimaa aadli reaktsioonilisest ringkonnast olid vastu hariduse levitamisele alamast seisusest inimeste seas. Ülikooli vaenlasteks olid ka linnakodanike privilegeeritud seisuse mõningad esindajad, kes nägid ülikooli privileegides oma eesõiguste piiramist. Teiselt poolt aitas ülikooli loomisele ja tegevusele kaasa humanistliku haridusideaali levik ja teaduste areng XVII saj. jooksul.

Liivimaa üleminek Rootsi võimu alla sattus aega, mis oli Rootsi riigis murranguline kooliolude seisukohalt. Uut tüüpi koolidena asutati gümnaasiumid 1623. a. Västerasis, 1626. a. Strängnäs, 1627. a. Linköpingis, 1630. a. Turus ning nendega ühes reas 1630. a. Tartus ja 1631. a. Tallinnas. Kõrgema hariduse edendamiseks parandati 1620. aastail

Rootsi ainukese kõrgema õppeasutuse. - Upsala ülikooli olukorda ning asuti uute ülikoolide rajamisele. Esimeseks nende seas oli ülikool Tartus 1632. a., järgnesid ülikoolid Turus 1640. a. ja Lundis 1668. a.

Ülikooli rajajana Tartus on varasemas kirjanduses esitatud Rootsi kuningat Gustav II Adolfit (1611 - 1632). Tema allkirja kannab ülikooli asutamise ürik ning tema käsul oli asutatud Tartu gümnaasium. Tema kasuks kõneleb ka see, et ta suhtus poolehoiduga hariduse levitamisse ja oli ka ise mitmekülgsest haritud. Ülikooli rajamise mõtte algatajaks oli aga ilmselt Liivimaa kindralkuberner ja Academia Gustaviana esimene kantsler Johan Skytte. See oli kodanikuseisusest mees, kes tänu oma mitmekülgsele haridusele olis saanud kroonprints Gustav Adolphi kasvatajaks, oli tõstetud aadliseisusse, oli leidnud tunnustust riigimehena ja diplomaadina, kuid kes ka peaaegu juba aristokraadiks tõusnuna mõistis, et oma seisusest väljatõusmise eest võlgneb ta tänu eeskätt haridusele. 30. juunil 1632. a. allakirjutatud asutamise ürikus ütleb kuningas sõnaselgelt, et ta asutab ülikooli J. Skytte alandliku palve peale. Ühelt poolt humanistlikust haridusideaalist, teiselt poolt riigi huvidest lähtunud Johan Skytte juhtis ka tegelikku organiseerimistööd, mis oli seotud uue ülikooli loomisega.

XVII saj. ülikooli majanduslikku olukorda on kõik senised uurijad esitanud väga süngetes värvides. Selle kujutluse aluseks on olnud ülikooli professorite kaebused selle kohta, et nad pole oma palka kätte saanud. Käesoleva kirjutise autori poolt tehtud kokkuvõtted riigi ja ülikooli arveraamatute alusel näitavad, et Academia Gustaviana tegevuse ajal Tartus oli tõepoolest kaks majanduslikult rasket perioodi: 1) aastad 1635 - 1637 ja 2) lõpuperiood Tartus 1654 - 1656. Nende vahele mahub aga ajavahemik 1638-1653, mil ülikool sai kätte talle eelarves ettenähtud summad ja üksikuil aastail isegi veidi rohkem. Academia Gus-

tavo-Carolina perioodil sai ülikool talle ettenähtud summad tavaliselt kätte.

Teiselt poolt tuleb hoiduda XVII saj. ülikooli majandusliku olukorra idealiseerimisest. Võrreldes riigi muude kulutustega oli ülikoolile määratud summa väga tagasihoidlik. Rohkem raha oleksid vajanud trükikoda ja raamatukogu. Otsustamaks professorite palkade suuruse üle, võrdleme neid riigiametnike omadega. Tartus oli küll üksikuid kõrgeid ametiisikuid, kes said tunduvalt rohkem palka kui ülikooli professorid, kuid enamik riigiametnike sai siiski vähem, kõnelemata tavalistest inimestest (koolmeister, kiriku kellamees jt.).

Senine kirjandus ei anna vastust küsimuses, kas Academia Gustaviana ja Academia Gustavo-Carolina olid üks või kaks eraldi kõrgemat õppeasutust. Mulje kahest teineteisele järgnevast ülikoolist võib tekkida seoses sellega, et pärast Academia Gustaviana töö lõppu Tallinnas 1665. a. jõuti alles 1690. a. Academia Gustavo-Carolina piduliku avamiseni. Tegelikult tõusis ülikooli taasavamine Tartus päevakorda juba peatselt pärast Kärde rahu sõlmimist 1661. a. Tartu väljavaated jääda ülikoolilinnaks ähvardas küll kustutada linna allakäik ja 1667. a. suur tulekahi, nii et vahepeal algasid ettevalmistused ülikooli avamiseks Pärnus, kuid 1688. a. määras Karl XI ülikooli asukohaks siiski Tartu. Põhjendusena toonitas kuningas seda, et ülikool on ka varem siin tegutsenud. Rõhutades järjepidevust 1632. a. avatud ülikooliga, säilitati selle ametlik nimetus, kuid lisati parajasti valitseva kuninga Karl XI nimi. Nii saadigi nimetus Academia Gustavo-Carolina. Seega võime Academia Gustaviana't ja Gustavo-Carolina't lugeda siiski üheks ülikooliks, kuigi nende vahel on veerandsaja-aastane ajavahemik, mis kulus organiseerimise- ja ehitustöödeks.

Suureks uurimisülesandeks on probleem Academia Gustaviana ja Gustavo-Carolina osast oma aja teaduses. Seni se uurimistöö tulemuste põhjal tunneme XVII saj. ülikooli

õppejõududest ja kasvandikest mitmeid tunnustatud teadlasi, kuid põhiosa tööst seisab alles ees. Edasises uurimistöös on vajalik võimalikult paljude erialade esindajate koostöö, sest ühe või teise teadusharu ajalugu saab tagajärjekalt uurida vaid vastava teadusharu esindaja. Samuti on üldiselt teada, et ülikooli mitmed õppejõud ja kasvandikud tundsid huvi kohalike rahvaste keelte, folkloori ja ajaloo vastu, kuid kõigest sellest teame seni vaid üldjoontes ja osalt ainult pudemetena. Abistamiseks uurijaid XVII saj. ülikooli osatähtsuse väljaselgitamisel teaduse ajaloos ning eesti ja läti kultuuriloos esitab käesolev kataloog ulatusliku bibliograafia ülikooli õppejõudude meil leiduvatest tööddest, ülikooli trükikoja väljaannetest ning allikpublikatsioonidest ja uurimustest Academia Gustaviana ja Gustavo-Carolina ajaloo kohta.

* * *

Academia Gustaviana ja Gustavo-Carolina nime all tegutsenud õppeasutus oli kahtlemata ülikool oma aja mõistes. Selle loomine polnud juhuslik samm, vaid see oli tingitud mitmetest asjaoludest, kusjuures tema rajamise ja tegevuse ümber toimus terav võitlus mitmesuguste poliitiliste jõudude ja ideoloogiliste suundade vahel. Kuigi üldiselt on selge, et Rootsi võimu perioodil tegutsenud ülikoolil oli oluline osa Baltimaade teaduse ja kultuuri ajaloos, ootab tõsist tööd veel hulk uurimisprobleeme. Oleks ootuspärane, et 1982. a., kui möödub 350 aastat Academia Gustaviana rajamisest, ilmuks TRÜ teadlaste ühistööna soliidne nõukogulik uurimus Academia Gustaviana ja Gustavo-Carolina kohta. Eeltööks selles suunas tahab olla ka käesolev väljaanne.

H. Piirimäe

I. ACADEMIA GUSTAVIANA

Põhidaatumeid
Academia Gustaviana ajaloost

- 1629 Liivimaa, Ingerimaa ja Karjala kindralkuberneriks määrati Gustav II Adolfi õpetaja ja Upsala ülikooli kantsler Johan Skytte
- 13.X 1630 Avati Tartu gümnaasium - ülikooli eelkäija
- Kevad 1631 Johan Skytte eestvõttel ja Gustav II Adolfi heakskiidul hakati tegema ettevalmistusi gümnaasiumi muutmiseks ülikooliks
21. VI Gustav II Adolf kutsus Rostocki ülikooli litsentsiaadi Andreas Virginiuse avatava Tartu ülikooli professoriks
- 1.IV 1632 Johan Skytte andis välja avaliku kirja Tartu ülikooli asutamise kohta
- 20.IV Immatrikuleeriti esimene üliõpilane
- 30.VI Gustav II Adolf kirjutas Nürnbergi sõjalaagris alla Tartu ülikooli asutamisürikule
- 15.X Academia Gustaviana pidulik avamine
- 1634 Johan Skytte lahkus kindralkubernerini ja ühtlasi ülikooli kantsleri ametikohalt

üldajaloost

- 26.IX 1629 Altmarki külas (praegune Stary Targ) sõlmiti 6 aastaks vaherahu, millega lõppes 1600 a. puhkenud Poola-Rootsi sõda. Rootsile jäid vallutatud Preisi linnad ja Liivimaa Väina jõest põhja poole. Uues provintsis tekkis vajadus õppeasutuse järele, mis valmistaks ette haritud, kohalikke olusid tundvaid mehi riigi- ja kirikuametisse
- 1630 Tartusse asutati õuekohus ja ülemkonsistoorium
- Rootsi sekkus Kolmekümneaastasessse sõtta. Juhtiva protestantliku riigina vajas Rootsi õpetatud mehi oma ideoloogia levitamiseks
- 16.XI 1632 Gustav II Adolf langes Lützeni lahingus
- 1632 - 1644 Võimul oli alaealise kuninganna Kristiina eestkostevalitsus

-
- 1635 Lõppes Altmarki vaherahu tähtaeg. Poolakate sissetungi kartusel asus enamik professoreid ja üliõpilasi ümber Tallinna. Tagasi tulema hakati sama aasta lõpul pärast Stumsdorfi vaherahu sõlmimist
- 1638 Ülikool saavutas kindla eelarve näol 14 aastaks stabiilse majandusliku aluse
- 1642 Maarja (Rootsi) kiriku ruumest koliti uude hoonesse (praegu Ülikooli 28)
- 1652 Ülikool jäi ilma kindlast sissetulekuallikast - Ingerimaal asuvatest mõisatest, sest kuninganna Kristiina pantis need. Riigikassast makstavad summad osutusid juhuslikeks ja mitteküllaldasteks
- 1656 Academia Gustaviana ümberkolimine Tallinna
1657 Õppetöö jätkus Tallinna gümnaasiumi ruumides
- 1665 Academia Gustaviana lõpetas tegevuse

-
- 1635 Stumsdorfi rahuga loobus Poola nõudlustest
Liivimaale
- 1640 Turu ülikooli asutamine
- 1644 - 1654 Kuninganna Kristiina valitsusaeg
- 1648 Westfaali rahulepingutega lõppes Kolmekümne-
aastane sõda, mille tulemusena Rootsi kujunes
üheks juhtivamaks riigiks Euroopas
- 1654 - 1660 Rootsi kuningaks oli Karl X Gustav
- 1656 Liivimaal algas Rootsi ja Venemaa vahel sõja-
tegevus
- 1661 Kärde rahuga lõppes sõda Rootsi ja Venemaa
vahel
- 1668 Lundi ülikooli asutamine

A s u t a m i n e

1. Euroopa ülikoolid 17.sajandil. Vt. ill. 7.

Valge rõngaga märgitud ülikoolides õppis 17.saj. Eesti ja Läti alalt pärit üliõpilasi. Loetelu ei ole ammendav, kuna andmed on saadud ainult kättesaadaval olnud uurimustest ja matrikliraamatute publikatsioonidest.

2. Fotokoopia Academia Gustaviana asutamisürikust. Vt.ill.

10. Originaal Rootsi Riigiarhiivis.

3. Asutamisüriku tõlge.

Meie, Gustav Adolf, Jumala armust rootslaste, gootide ja vendide kuningas, Soome suurvürst, Eestimaa ja Karjala hertsog ning Ingerimaa isand jne., teeme kõigile ja igähele, eeskätt meie kuningriigi ja provintside elanikele teatavaks, et taevase tahte eestkostel on kogu Liivimaa liidetud meie riigiga ja et meie käe all on olnud seal kuus aastat õnnelikku rahupõlve, lisaks sellele avardame meie oma ülla hoolitsuse püüet, et meie alamad selle viljadest osa saaksid. Me arvame, et seda eesmärki ei saavuta meie ühegi muu vahendiga paremini, kui et seal kehtestatakse jälle kõikide hästi korraldatud riikide kaks alustuge, jumalakartlikkus ja õiglus. Seepärast määrasime meie, ise seotuna kogu kristlikkusse maailmasse puutuvate toimetustega, kuulsa ja suursuguse isanda Johan Skytte, Duderhoffi vabahärra jne., meie kuningliku riiginõukogu, Liivimaa ja selle juurde kuuluvate provintside kindralkuberneriks ja läkitasime ta sinna kõige täielikumate volitustega; hoolega oma kohustust täites seadis ta õigluse toeks korda kõik kohtud, nii madalamad kui ka kõige kõrgema ja rajas meile kuuluvas Tartu linnas meie heakskiidul ja ülistusväärseks eeskujuks gümnaasiumi, jumalakartlikkuse taimelava. Kuna me oleme aga

arvamusel, et meie ülesandeks on kuninglikku heldust iga päevaga suurendada, pidasime eelnimetatud isand Johan Skytte jne. alandlikel palveil kohaseks, et samas Tartu linnas tuleb kavandada, rajada ja sisse seada akadeemia ehk ülikool, kus peab lohkama igakülgne teaduslik töö mistahes lubatud erialal, nii teoloogias, jurisprudentsis, meditsiinis kui ka vabades kunstides, ja nende sõnadega siin teeme selle teoks ja anname oma otsuse, et ta püsiks aegade kestes ja et seal tekiks õpetatuse niisutav allikas, mille küllusest ammutagu kõik, kes tahavad põhjalikult osa saada teaduse ehetest.

Kuna aga ükski ühiskond ei saa püsida ilma oma privileegideta, siis anname, lubame ja kingime heldelt oma võimutäiusest meie Tartu akadeemiale ja tema liikmetele, nii õpetajatele kui ka õpilastele, samad privileegid ja maksuvabaduse, mida naudib meie Upsala akadeemia, ja sõna-sõnalt nii nagu nad on selles meie ürikus kirja pandud. Peale selle lisame veel eelnimetatud privileegidele juurde, et võimalikel sõja-aastatel, mida kõrgeim tahe suvatsegu armuliselt meist ära pöörata, olgu voli akadeemiat mõnda teise Liivi-, või Eestimaa linna üle viia, kus tal oleks ohutu ase, ja tal seal kasutada samad privileegid, mis me talle oleme lubanud oma kuninglikust heldusest. Lõppeks kinnitame ja kindlustame uuesti selle meie ürikuga Ingerimaal asuvate valduste kinkimise, mille sissetulekutest õpetajad oma palga ja õppijad meie poolt kuninglikust heldusest antud kingi kätte saaksid, nii nagu laialdasem ja täielikum selle asja kohta koostatud eriürik selgitab. Me eeldame kõigilt ja igaühelt, kes on meie alamad, nõuame aga sõbralikult teistelt, et nad meie Tartu akadeemiat nagu vooruse ja õpetatuse silmapaistvat taimelava täie püüdlikkusega soosiks ja nii auväärsele kogukonnale väärilist austust osutaksid ja et nad laseksid tal rahumeeli kasutada kõiki privileege, mis talle on meie poolt soosingu ja ainulaadse kuningliku armulikkusega kingitud, tehku kõik selle heaks,

et, ära tundnud Jumala ainulaadse heateo, auväärse ürituse edenedes too akadeemia igavesti õilmitseks ja et temast mitte ainult riigid ja võimud, vaid ka kristlik maailm, mis suureks õnneks ja õnnistuseks oleks, rõõmu ja kasu saaks. Kõikidele nendele, kes oma tingimuste ja seisundi kohaselt kuidagi meie Tartu akadeemia aule ja hüvele kaasa on aidanud, oleme pidevalt valmis võimaluse korral antut tagastama ja neile, kes meie võimule alluvad, tasuma armulikkusega. Sündmuste kestvaks mälestuseks kirjutasime oma käega alla selle kõige jõuallikale, sellele meie privileegide pühalikule ürikule ja käskisime ta kinnitada meie kuningliku pitseriga.

Antud Nürnbergi laagris juunikuu viimasel päeval aastal 1632.

Gustav Adolf

Tõlkinud Ülo Torpats.

4. /Menius, Friedrich/ Relatio von Inauguration der Universität zu Dorpat geschehen den 15. Oktobris, Im Jahr 1632. Dorpat /1632/ ENSV TA TR

Selles Academia Gustaviana ajalooprofessori F.Meniuse raamatukeses kirjeldatakse ülikooli avatseremooniat.

5. Väljavõte Johan Skytte avatseremoonial peetud kõnest:

"Sellest kõrgest heateost ei pea mitte ainult aadel ja kodanikud kasu saama, vaid seda peavad võima kasutada ka vaesed talupojad, kellel seni täiesti keelatud oli midagi õppida, et ühes nende kehaga saada ka nende vaimu omanduseks ja teha nad pärisorjadeks. Nüüd aga oleks iseäranis suur heategu kui ka need alamast seisusest inimesed, kellel

puudus on ihutoiduet, siiski võiksid omandada vaimuvara..."

H.Kruus. Eesti ajaloo lugemik. 2. Tallinn,
1926, lk. 67-68.

6. Academia Gustaviana põhikirja kontsept.

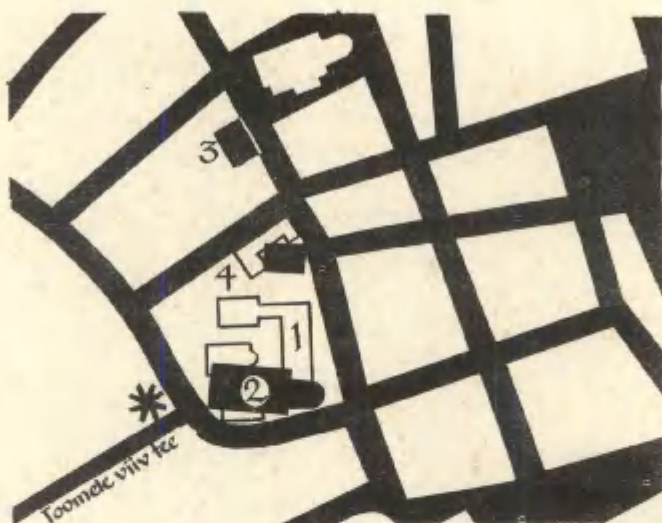
Põhikirjaga määrati kindlaks ülikooli struktuur, professorite, teenistujate ning üliõpilaste õigused ja kohustused. Aluseks oli Upsala ülikooli põhikiri 1626. aastast, tollal eesrindlikumaid Euroopas.

7. Gustav II Adolf (1594-1632). Tundmatu hollandi kunstniku maali järgi. Vt. ill. 9.

8. Johan Skytte (1577-1645). Tundmatu kunstniku maali järgi. Vt. ill. 10.

Asukohad Tartus.

9. lll. 1.

1. TRÜ peahoone.

+ Academia Gustaviana asukoht 1632-1639.¹ Samas hoones oli asunud jesuiitide gümnaasium 1583-1600, 1611-1625 ning rootsiaegne gümnaasium 1630-1632.

2. Maarja kirik, mille ruume kasutas Academia Gustaviana 1640-1641.

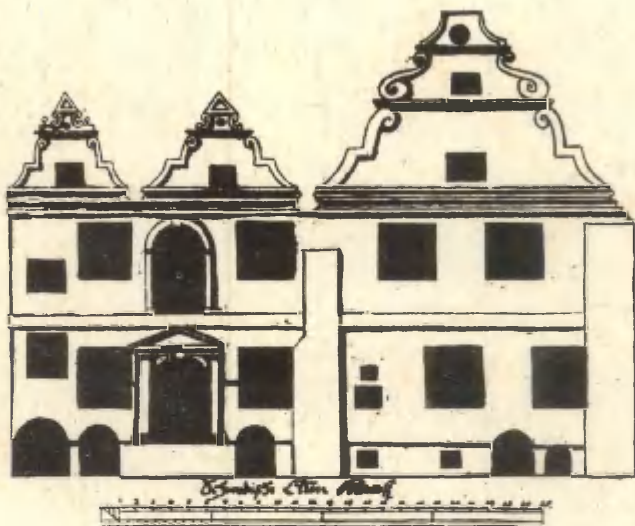
3. Hoone Jaani kiriku vastas (Ülikooli tän. 28), kus asusid Academia Gustaviana 1642-1656 ja Academia Gustavo-Carolina 1690-1699. Pärast täielikku ümberehitamist 19.saj.lõpul on endisest hoonest säilinud vaid vundament ning osa esimese korruse külgseltnast.

4. Academia Gustaviana trükikoda (asyt. 1631) asus praeguse ülikooli kohviku kohal 1639-1656.²

¹ Academia Gustaviana vanimat asupaika on mitmeti püütud kindlaks määrata. J.Petuhhov pidas asukohaks Toomele viivast jalgteest vasakule jäävat ala. (Императорский..., lk. 54.) S.Karling on ettevaatlikult asukohta määratlenud praeguse ülikooli peahoone lõunatiiva läänepoolse osa lähedusse jääva alaga. (Tartu universitets byggnadshistoria ..., lk. 31-32.) L. Ranna arvates asus hoone praeguse ülikooli administratiivhoone kohal. (Tartu tänavate nimedest. - Edasi 29. I 1971.) Lähemat selgust peaksid tooma arheoloogilised kaevamised.

² Vt. Pr.Puksov. Tartu ja Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli trükikoda, lk. 39.

10. Hoone, kus 1641–1656 asus Academia Gustaviana ja 1690–1699 Academia Gustavo-Carolina. III. 2.

A d a m O l e a r i u s
A c a d e m i a G u s t a v i a n a s t

Holsteini diplomaat ja kirjanik Adam Olearius peatus Venemaale saadetud saatkonna liikmena 1633.a. detsembri lõpul Tartus. Academia Gustavianale on tema reisiraamatus pühendatud pool lehekülge.

11. Olearius. Adam. Oftt beehrte Beschreibung der Newen Orientalischen Heise, so durch Gelegenheit einer Holsteini-schen Delegation an den König in Persien geschehen. Schleswig 1647: Jakob zur Glocken. Est. B-550

Esitrükk. 17. saj. ilmus 4 trükki (1647, 1656, 1658, 1666).

12. Olearius, Adam. Ausführliche Beschreibung der kundbaren Reyse nach Muscow und Persien, so durch gelegenheit einer Holsteinischen Gesandtschaft von Gottorp ausz geschehen. Schleswig 1663: Johan Holwein. Est. B-105

Eeltoodud teose täiendatud väljaanne, mida ilmus 17. sajandil 3 trükki (1663, 1671, 1696). Tõlgiti ka mitmesse võõrkeelde.

13. Väljavõte eelnimetatud raamatust (lk. 9):

"... Tartus on Liivimaa ülikool ehk universiteet ja kuninglik õuekohus. Ülikool on asutatud Duderhoffi vabahärra Johan Skytte, omaaegse kuningas Gustav Adolfi koduõpetaja ja õueülema, ettepaneku ja heasoovlikkuse tõttu ja 1632.a. 15. oktoobril sisse õnnistatud. Härra Johan Skytte poeg Jakob sai ülikooli esimeseks rektoriks ja temale määrati prorektoriks Pommeri aadlik ja pühakirja doktor Andreas Virginius. Õpetatud meestest ja kuulsatest professoritest, kellega me veel tutvusime, /võib märkida/ nimetatud dr. Virginiust, arstiteaduste doktorit Johannes Belovius't Rostockist, kes pärast kutsuti Moskvasse /tsaari/ ihuarstiks, Friedrich Meniust, keiserlikult kroonitud poeti ja ajaloo professorit ning Rootsist pärit olevat matemaatika õppejõudu Petrus Andreas Schomerust. Üliõpilaste arv oli meie ajal veel õige väikene, kuna seal oli vaid 10 rootslast ja mõned üksikud soomlased.¹ Pärast seda, kui me Tartus olime pidanud oma jõulupühi, sõitsime 29. detsembril edasi ja jätkasime teed Narva poole."

ENSV ajaloo lugemik. 1. Tallinn, 1960, lk. 181-182.

14. Adam Olearius (1603-1671). Tema reisiraamatus leiduva vasegravüüri järgi.

¹ Ilmselt viibis enamik üliõpilasi talvisel vaheajal, mis ülikooli põhikirja alusel algas toomapäeval (21. dets.) ja lõppes kolmekuningapäeval (6. jaan.) /Koost./

Üliõpilased ja professorid

15. Ülikooli juhtimine. III. 3.

16. Matricule Academiae Dorpatensis coepta Anno MDCXXXII

Fond 7 , sü. 32

Matrikliraamatus on aastail 1632 - 1665 immatrikuleeritud üliõpilaste nimed.

17. Beise, Th. Beitrag zur Geschichte der Ältesten Universität Dorpat. - Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Bd. 8. Riga, 1855, S. 146-191.

Est. A-1457

Matrikliraamatu publikatsioon.

18. Juramentum Studiosorum. (Üliõpilasvanne.) Vt. III.12.
Fond 7, sü. 32, l. 2p

19. Üliõpilasvande tõlge:

"Mina NN. töotan pidulikult, et mina, nii kaua kui ma jään üliõpilaskonda, tahan osutada kohustuslikku kuulekust selle Akadeemia Rektorige, samuti järgin meelsasti Akadeemia põhikirja ja Akadeemilise Senati määrusi, olgu neid, mis puudutavad minu õppetöö juhendamist, või neid, mis silmas peavad käitumise järelevalvet. Edasi, minule isiklikult osaks langenud solvamiste eest ma ei maksa kätte järelemõtlematult ega oma äranägemisel, ei salaja ega avalikult, vaid nii neil kui teistel minule ebameeldivatel juhtumitel alistun ma Rektori ja Senati otsusele. Kolmandaks: ma lahkun Akadeemiast ainult heas läbisaamises Rektoriga. Juhul kui tema korraldusel mind kinni peetakse või arestiga karistatakse, ma ei põgene, samuti ka ainult pärast võlausaldajate nõutavat rahuldumist viin ma linnast ära oma kraami ja asjad. Juhul kui mind mingisuguse süü tõttu välja saadetakse /linnast/ või heidetakse välja Akadeemiast, /siis/ kuuletun ma kohe nii Rektorige kui Konsistooriumi käskkirjale, lahkudes sellest Akadeemiast ja linnast. Ma töotan ka kaasa aidata Akadeemia heaolule, mistahes ühiskondlikku seisundit ma ka ei saavuta. Nii tõesti kui Jumal mind aidaku.

L.Eringson. Academia Gustaviana üliõpilaskonnast.

- Tartu Riiklik Ülikool, 3.III 1972.

20-22. Valik suure konsistooriumi (professorite täiskogu) istungite protokolle. Fond 7 , eü. 3,1.1; sü. 4,1.8; sü. 18,1.2

Esimese, 10.oktoobril 1632.a. toimunud ametliku istungi protokoll tiitelleht.

Protokoll 27. juunist 1633.a.

Protokoll 12. novembrist 1649.a.

Andmeid üliõpilaskonna kohta

Aastail 1632 - 1665 immatrikuleeriti 1065 üliõpilaskandidaati, neist Tartus (1632 - 1656) 1016 ning Tallinnas (1657 - 1665) 49.

Päritolu: Rootsis	466
Soomest ja Ingerimaalt	121
Eesti-, Liivi- ja Kuramaalt	325
Saksamaalt ja mujalt	153

Kultuuriloo on laiemalt tuntuks saanud:

Eestis: Thomas Hjärne (Hiärn), vt. lk. 26.

Joachim Saleman (1629-1701), vaimulik, kirikukirjanduse eesti keelde tõlkija. Immatr. 21. 01. 1646.

Lätis: Christoph Fürecker, vt. lk. 26.

Johann Reuter (Jānis Reiters). Ainus teadaolev läti rahvusest üliõpilane. Hiljem pastor, kirikukirjanduse tõlkija. Immatr. 10.09.1650.

Soomes: Johan Gezelius, vt. lk. 27.

Rootsis: Urban Hjärne (Hiärn) (1641-1724), arst, keemik, dramaturg, keelmees. Immatr. 23.03.1655.

Professoriteks said Tartus:

J.Erici (Stiernstråle)

G.Elvering

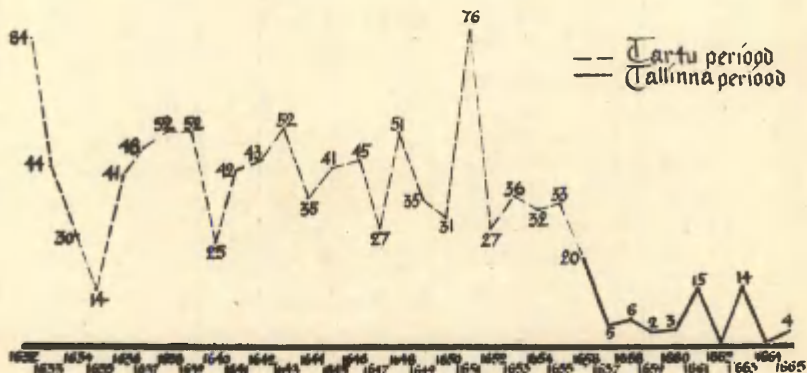
J.Gezellius

E.Holsten(ius)

S.Matthiae

Esimesena, 20. aprillil 1632.a. immatrikuleeritud üliõpilane, Benedictus Bazius (Bengt Baaz), oli hiljem tulevase Rootsi kuninga Karl X Gustavi õpetajaks.

24. Üliõpilaste vastuvõtt 1632-1665 (matrikliraamatu põhjal). Ill. 4.

25. Teaduskonnad ja professorid. Vt. ill. 24.

Põhikirja alusel tuli õppida 6 aastat filosoofiateaduskonnas üldhariduslikke aineid. Selle lõpetamise järel jätkusid õpingud usu-, õigus- või arstiteaduskonnas (3 aastat). Kuna suur osa üliõpilasi rändas ühest ülikoolist teise, kujunes tegelik õppeaeg suvaliseks, vastavalt sellele, kuidas suudeti nõutavaid aineid omandada.

M a j a n d u s l i k a l u s

Gustav II Adolf oli ülikooli ülalpidamiseks kinnitanud paarkümmend küla Ingerimaal, millest saadav tulu oli enam-vähem korrapärane. 1652.aastal pantis kuninganna Kristiina need aga kolmeks aastaks eraisikutele. Sellest aastast halvenes Academia Gustaviana majanduslik olukord järsult.

26. Academia Gustaviana professorite aastapalgad ja üliõpilaste aastastipendiumid võrrelduna Rootsi riigiametnike palkadega.¹ Ill. 5. (Höbetaalrites 1640. aasta eelarve järgi)

	3000	Liivimaa kindralhuberneri
	1500	Ülikooli president
	750	Tähtu aschaldur
	675	Liivimaa kindralsuperintendent
1. teoloogiaprof.	500	
Retoorika ja poeesia prof.	400	
1. juuraprof.		
Loogetika ja etika prof.		
2. teoloogiaprof.	350	
2. juuraprof.	300	
	375	Ülikooli kaasistujad (aadlilistliga)
	300	Ülikooli kaasistujad (aadlilistliga)
	250	Maakohtunik
	240	Maamõõtja
	225	Kindralhubernanguvahtsuse kirjutaja
	200	Maakohtu kaasistuja
	180	Ülikooli kirjutaja
	150	Liivimaa ülikooli õpetaja
4. astme stipendium	50	50-54 Kõulmeister (õpetas sõjaväelaste lapsi)
Ülikooli pedellid		
trükkai		
3. astme stipendium		
3. astme stipendium	40	
2. astme stipendium	30	
1. astme stipendium	20	
	18	Rootsi kiriku kellamets

¹ Tabelis toodud rootsi riigiametnike palgad on võetud H. Piirimäe uurimuse "Academia Gustaviana finantsid" käsikirjast (ilumisel TRÜ Toimetistes).

27. Aastaeelarve 1640. aasta kohta. Fond 7, sü. 43 Vt. III. 12.

28. Ingerimaa mõisate kassaraamat. Fond 7, aü. 57

29. Üliõpilaste stipendiuminimekirju. Fond 7, eü. 45,
1.119-124

Kuni 1638. aastani sai osa üliõpilasi tasuta toitu. Tollest aastast hakati stipendiume maksma rahas. Stipendiumi sai 80 üliõpilast. Vaetavalt sisseastumiseksamite tulemustele oli stipendiumi suurus jaotatud 4 kategooriasse (à 20 üliõpilast).

A c a d e m i a G u s t a v i a n a
k a s v a n d i k e j a p r o f e s s o r i t e
t ö i d

Christoph Fürecker (1613/15? - 1685?)

Immatr. 15. 05. 1632. Hiljem Kuramaa vaimulik. Silmapaistvamaid kirikukirjanduse läti keelde tõlkijaid. Koostas läti keele grammatika.

30. Evangelia und Episteln aus dem Teutschen in die Lieffländische Pawrsprache gebracht... - Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge... - Enchiridon. Der kleine Catechismus... Riga, 1615 : Nicolaus Mollin. III, V 2

Konvoluut. Kuulunud Christoph Füreckerile. Tekstis tema kirjutatud märkused ning raamatu lõpus lätikeelse kirikulaulu /Tew/ Deewu milet bus (Tev dievu milet bus) sõnad. Vt. III. 15.

Thomas Hjärne (Hiärn) (1638-1678)

Õppis 1655-1656.a. venna Urbaniga Academia Gustavianas. (Immatr. 23.03.1655.) Sai tuntuks kroonikaga, mis sisaldas andmestikku Eesti- ja Lätimaa ajaloost kuni 1639. aastani.

31. Thomas Hiärn's ~~Enst~~-, Lyf- und Lettlaendische Geschichte. Herausgegeben von C.E.Napiersky. - Monumenta Livoniae antiquae, Bd. 1-2. Riga-Leipzig-Dorpat, 1835-1839: Eduard Frantzen. Est. A-1356

Johan Gezelius sen. (1615-1690)

Academia Gustaviana kasvandik. Immatr. 23.02.1638, hiljem professor, 1660-1664 Liivimaa superintendent, alates 1664.a. Turu piiskop ja sealse ülikooli prokantsler. Talurahvakoolide rajaja Soomes. Tema teaduslikest töödest on tähtsaim kreeka keele grammatika, mida kasutati Rootsi ja Soome koolides 19. sajandini (16. trükk ilmus 1813.a. Wästerås).

32. Gezelius, Johannes. Grammatica, citra Poësin et dielectos absoluta, ac potissimum N.T. accomodata. Dorpat 1647 : Johann Vogel. Vt. ill. 18.

Esitrükk.

ENSV TA TR

33. Gezelius, Johann Georgii. Johannes Gezelii Grammatica Graeca... 6. ed. Upsala, 1687 : Henricus Keyser.

II d 1161

34. Johan Gezelius. Tundmatu kunstniku maali järgi. Vt. ill. 19.

Georg Mancelius (Manzel) (1593-1654)

Academia Gustaviana professor 1632-1637, hiljem Kuremaa hertsogi õuejutlustaja. Esimesi vaimuliku kirjanduse tõlkeid läti keelde 17. saj. Koostas esimese saksa-läti sõnastiku.

35. Mancelius, Georg. Lettus, Das ist Wortbuch... 1638. - Die Spruche Salomonis in die Lettische Sprech gebracht. 1637 : Gerhard Schröder. Vt. ill. 16. Est. A-5089

36. Mancelius. Georg. Das Haus-Zucht- und Lehr-Buch Jesus Syrach... Durch Georgium Mancelium... In Lettischer ausgegeben... Riga, 1685 : Georg Matthias Noller.

Est. A-5090

Joachim Schelenius (Schelen) (1611-1675)

Matemaatikaprofessor 1644-1656. Pärast Rootsi-Vene sõja puhkemist Liivimaal jätkas 1657.a. Tallinnas koos G.Elveringi ja Preussiusega eraviisiliselt loengute pidamist, tänu millele õppetöö jätkus 1665. aastani.

37. Schelenius. Joachim. Cursus mathematici pars secunda in qua proponitur arithmetica generalis et specialis... Accesserunt ejusdem duo calculi compendia Rhabdologia Neapariana et Rudimenta praxis italicae. Revaliae, 1665 : Adolph Simon.

Est. A-5084

A c a d e m i a G u s t a v i a n a
t r ü k i k o j a v ä l j a a n d e d
TRÜ Teaduslikus Raamatukogus

Trükkalid: 1631 - 1636 Jacob Becker (Pistorius)

1637 - 1643 Trükikoda allus vahetult ülikoolile

1643 - 1656 Johann Vogel

Esimeseks trükiseks oli Henricus Boismannuse (Boisman) 1631. kaitstud disputatsioon.

Kokku trükiti üle 700 dissertatsiooni, disputatsiooni, kõne, loengutekava ja juhutrukise.

38. Einhorn, Paul. Historie Lettica Das ist Beschreibung der Lettischen Nation... Dorpat, 1649 : Johann Vogel. Vt. ill. 17.

Est. A-753

39. Erici, Johannes. Disputatio politica prima De natura et constitutione politices in genere. Quam... exhibet Johannes Erici... Respondente Petro Trottonio. Dorpati, 1640.
Est. A-5074₈

40. Faxelius, Martinus Nicolai. Oratio de artium liberalium natura et studio, quam... die 27. Januarij, Anno 1641... enarrabat Martinus Nicolai Faxelius. Dorpati, 1641.
Est. A-50-85₁₃

41. Gezelius, Johann Georgii. Lexicon Graeco-Latinum, continens voces omnes appellativas, cum Novi Testamenti, tum Januae ling. Graecae... Dorpati, 1649 : Johann Vogel.
Est. A-5669

42. Hellenius, Bothvidus Jonae. Encomion Regiae Academiae Gustavianae... Quod... 12. die Junij, Anno 1638. decantabat Bothvidus Jonae, Hellenius. Dorpati, 1638.
Est. A-5074₁₁

43. Kühn, Thomas. De anima oratio, quam... die 15. sept. Anno 1647... enarrabat Th. Kühn. Dorpati, s.a. : Johann Vogel.
Est. A-5074₅

44. Megalinus, Johannes. Memoriale mathematicum seu problematum mathematicorum syllabus... Dorpati, 1655 : Johann Vogel.
Est. B-953

45. Menius, Friedrich. Friderici Menii Historischer Prodromus des Liefllaendischen Rechters und Regiments... Dorpati, s.a. : Jacob Becker.
Est. A-511

46. Poemata Pythagorae, Phocylidis, et Theognidis, cum versione Latina, ... cura et sumpt. Johannis Georgii Gezelii. Dorpati, 1646 : Johann Vogel.
Est. A-5066

47. Rederus, Hermannus. Oratio tam Romanarum quam Svecicarum Gothicarumque S.S. legum historiam continens. Dorpati, 1637. Est. A-5074₆

48. Rising, Johann Claudius. Oratio de civitate Dorpatensi... quae 12. Jan. Anno 1637... habebatur a Johanne Claudii Rising. Dorpati, 1637. Est. A-5074₁₂

49. Schafferus, Adamus. Consiliariis inclytis, et per Moschoviam in Persiam legatis magnis Philippe Crusio, Otthoni Bruggemanno, jam, per Dei gratiam, e Persia reducibus. Dorpati, 1639. Vt. ill. 14. Est. A-10558

Tartu üliõpilase Adam Schafferi ülistusluuletus P. Crusiuse ja O. Bruggemanni Pärsia-reisilt tagasijõudmise auks 1639.a.

50. Schelenius, Joachim. Rhabdologia sive computatio per virgulas... Dorpati, 1652 : Johann Vogel. Est. A-5084₂

51. Scott, Jacobus. Historia de Livonia, quam... oratione solenni... die 9. Martij... Anno 1639... consecrabit Jacobus Scott. Dorpati, 1639. Est. A-4173

52. Scott, Jacobus. Oratio funebris, in insperatum sed beatum obitum... 19. Decemb. Anno 1639... recitata ab Amberno Andreas Storch. Dorpati, 1640. Est. A-5074₇

53. Undenius, Petrus Caroli. Oratio in felix novi anni MDCXL auspiciis quam 4. die Januae Anno 1640... enarrabat Petrus Caroli Undenius. Dorpati, 1640. Est. A-5085₁₁

54. Virginus, Andreas. Disputatio theologica in Psalmum Decimum septimum Davidis... Praeside Andrea Virginio... Respondente Johanne Magni Wintrosio... Dorpati, 1653 : Johann Vogel. Est. A-5074₉

55. Virginus, Andreas. Disputatio theologica in Psalmum decimum octavum Davidis... Praeside Andrea Virginio... Respondente Magno Westadio. Dorpati, 1654 : Johann Vogel.

Est. A-5074₁₀

56. Virginus, Andreas. Manipulus disputationum theologicarum... Dorpati, 1635 : Jacob Becker. Est. A-5071

Kirjastuskonvoluut. Koosneb G.Manceliuse litsensiaadi-dissertatsioonist ja 18 üliõpilase disputatsioonist.

II. ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA

Põhidaatumeid

Academia Gustavo-Carolina ajaloost

-
- 1660.aastad Ülikooli taasavamise katseid alustati juba 1660. aastatel. Pikka aega kestis vaidlus ülikooli asukoha üle, kuna piirilähedast Tartut ei võinud pidada küllalt kindlaks. Kandidaadidena esinesid Tartu kõrval Riia ja Pärnu.
- 1669-1688 Pärnus kohandati ülikoolihooneks endine ordu konventlinnus.
- 1688 Kuningas Karl XI langetas otsuse Tartu kasuks. See samm oli tingitud nii austusest traditsiooni vastu kui ka soovist pakkuda Liivimaa aadlile teatud kompensatsiooni riigistatud maade eest. Sakslased eelistasid Tartut, sest siin oli Rootsi mõju nõrgem kui Pärnus.
- 28.01.1689 Kinnitati ülikooli uus põhikirj.
- 18.08.1690 Avati ülikool Academia Gustavo-Carolina nime all.
- 1695 Riigivõimud hakkasid uuesti kaaluma ülikooli viimist Pärnu.
- August 1699 Ülikool viidi Pärnu ja talle anti ülalmainitud hoone. 25. aug. toimus E.Dahlbergi eesistumisel ülikooli senati koosolek, kus koostati plaanid edaspidiseks tööks.
- 1700 Peaaegu kõik üliõpilased ja professorid lahkusid Pärnust ning ülikooli töö soikus terveks talveks.
- 1701 Karl XII vallandas mitu põgenenud professorit. Nende asemele määrati küll uued, ent jätkuva sõja ja kasvava majandusliku kitsikuse tõttu halvenes ülikooli seisund pidevalt.
- 03.09.1710 Immatricleeriti viimane üliõpilane.
- August 1710 Sõda ja katk lõpetasid Academia Gustavo-Carolina tegevuse. Varad viidi Rootsi, kuhu siirdusid ka allesjäänud õppejõud.

üldajaloost

- 1672 Noor Karl XI vabanes eestkoste alt ja sai täieõiguslikuks kuningaks. Tema valitsusaega iseloomustab püüd tugevdada keskväimu ning aadli kätte läinud maade ulatuslik taasriigistamine (reduktsioon). Reduktsioon tabas eriti valusalt Liivimaa aadlit.
- 1694 Teravnes konflikt Rootsi võimude ja Liivimaa aadli vahel. Liivimaa maapäev saadeti laiali.
- 1697 Suri Karl XI ja troonile asus Karl XII.
- 1700 Algas Põhjasõda Vene-Taani-Poola liidu ja Rootsi vahel. 19.nov. võitis Karl XII lahingu Narva all.
- 1701 Karl XII siirdus sõjaretkele Poola aladele.
- 1704 Tartu ja Narva langemine vene vägede kätte.
- 1706 Sõlmiti Altranstädti rahu, mis fikseeris Karl XII võidu Poola-Saksi kuninga August II üle.
- 1708 Algas Karl XII sissetung Venemaale.
- 27.06.1709 Purustati Rootsi sõjavägi Poltaava all.
- 1710 Easti ja Liivimaa minek Vene ülemvõimu alla.

Ü l i k o o l i t a a s a v a m i n e

57. Karl XI. D.K. Ehrenstrahli maali järgi.
58. Johan Jakob Hastfer (1647-1696). Liivimaa kindralkuberner 1686-1696. Academia Gustavo-Carolina esimene kantsler. Vt. ill. 26.
59. Erik Dahlberg (1625-1703). Liivimaa kindralkuberner ja Academia Gustavo-Carolina kantsler 1696-1702. Vt. ill. 25.
60. Johann Fischer (1633-1705). Liivimaa kindralsuperintendent, Academia Gustavo-Carolina esimene prorektor. E.W. Londiceri maali järgi.
61. Maja Tartus, mida J. Hastfer soovitas ülikoolihooneks.
62. Pärnu ülikoolihoone projekt.
P. v. Essen'i fassaadijoonis N. Tessini projekti järgi.
63. Pärnu ülikoolihoone 1770.a.
B. Körberi koopia J. Ch. Brotze kogus oleva joonise järgi.
64. Academia Gustavo-Carolina põhikiri. Koopia XIX sajandist.
Fond 7, sü. 1

P r o f e s s o r i d j a ü l i õ p i l a s e d

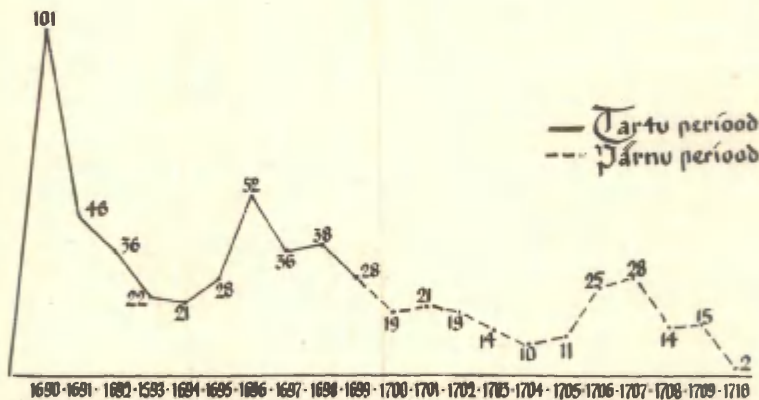
65. Academiae Dorpatensis Album Studiosorum, confectum ipsa restaurationis... Anno MDCXC... Fond 7, sü. 34
Matrikliraamat 1690-1710.

66. Beise, Th. Beitrag zur Geschichte der zweiten schwedisch-livländischen Universität. - Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Bd. 12, Higa 1880, S. 309-332.

Matrikliraamatu publikatsioon lk. 312-332.

Hsm. A-0488

67 Üliõpilaste vastuvõtt 1690-1710 (matrikliraamatu põhjal).
lll. 6.

68. Teaduskonnad ja professorid. Vt. lll. 25.

69.-71. Academia Gustavo-Carolina suure konsistooriumi
protokolliraamatud. Fond 7 , sü. 24-26

72.-74. Professorite S.Cameeni, O.Mobergi ja M.Dau auto-
graafid üliõpilase J.Gerngrossi mälestusalbumist 1699.a.
Vt. ill. 29-31. Fond 7 , sü. 38, 1. 52, 52p, 57

75. Olof Hermelin (1658-?). Tartu-Pärnu ülikooli professor aastail 1690-1701. L.Weyanti maali järgi. Vt. lll. 27.

76. Arvid Moller (1674-1758). Üliõpilane (immatr. 1691). 1717-1743 Lundi ülikooli professor. Tundmatu kunstniku maal järgi. Vt. lll. 28.

77. Moller, Arvid. Fata Dorpati. Den i förra tiden namnkunniga Lifländiska staden Dorpats öde. Wästerås, 1755.

Est. A-592

78. Lääne-Euroopa üliõpilastüüpe XVIII saj. I poolelt. Tundmatu kunstniku gravüüride järgi.

79. Academia Gustavo-Carolina aadlisoost üliõpilane. Tielemanni gravüürist tehtud litograafia järgi.

80. Lahkamisdemonstratsioon anatoomialoengul Hollandis 17. sajandil. Rembrandti maali järgi.

81. Leideni ülikooli vehklemissaal. J.C.Woudamuse gravüüri järgi.

A c a d e m i a G u s t a v o - C a r o l i n a
t r ü k i k o j a v ä l j a a n d e i d

TRÜ Teaduslikus Raamatukogus

Põhifakte

Trükkal: Johann Brendeken

Trükitoodang aastail 1690 - 1709 ca 250, neist

Tartus 1690 - 1699 150

Pärnus 1699 - 1709 100

Trükised

82. Bertleff, Martin. Martini Bertleffi solennes et civiles conciones stylo curtiano adornantae... Dorpati, 1695 : Johann Brendeken. Est. A-5072
83. Dau, Michael. Der närrische und elende Atheist oder der... grossen Religion Jämmerliche Beschaffenheit... Dorpt, s.a. : Johann Brendeken. Est. A-5068
84. Dau, Michael. De mediis introducendi philosophiam eclecticam. Adjecta est... dissertatio Johannis Ludovici Vi-vis de vita et moribus eruditi. Dorpati, 1695. Est. A-6122
85. /Eberhard, Daniel/. Dorpatum in Livonia literatum anno MDCXCVIII exhibitum. Dorpati, s.a. : Johann Brendeken. Est. A-1095₅
86. Fahlenius, Ericus. Brevis quaedam historia propitatorii quam... sub praesidio... Erici Fahlenii... ventilandam sistit Gabriel Hermlin. Pernaviae, 1703: Johann Brendeken. Est. A-5064₁
87. Fahlenius, Ericus. Exercitatio academica, philologice expendens voces duorum brevissimorum Scripturae locorum... quam... sub praesidio... Erici Fahlenii... ventilandam subjicit... Abraham Johan Dahlman. Pernaviae, 1708: Johann Brendeken. Est. A-5064₂
88. Fahlenius, Ericus. Dissertatio historico-philologica de promulgatione decalogi ejusdemque tabulis, quam... sub praesidio... Erici Fahlenii... ventilandam sistit Johannes Christophorus Wendebaum. Pernaviae, 1706: Johann Brendeken. Est. A-5064₆

89. Forsenius, Johannes. Purpura principis... Dorpati, 1696: Johann Brendeken. Est. A-5065₁₀

90. Hermelin, Olaus. Dissertatio physica de igne subteraneo, quam... sub praesidio... Olai Hermelini... ad publicum examen... defert Petrus Bartelius. Dorpati, 1691: Johann Brendeken. Est. A-5065₉

91. Hermelin, Olaus. De ludis circensibus Romanorum dissertatio quam... praeside Olao Hermelin... examini subjicit Magnus Gabriel Edenius. Dorpati, 1692: Johann Brendeken. Est. A-5065₅

92. Hermelin, Olaus. De columnis Herculis dissertatio, quam... praeside... Olao Hermelino,... ventilationi exponit Keniccius Kenicii. Dorpati, 1692: Johann Brendeken. Est. A-5065₁

93. Hermelin, Olaus. Dissertatio philosophica de varietate ingeniorum... quam... praeside... Olao Hermelin,... submittit... Johannes Örn. Dorpati, 1695: Johannes Brendeken. Est. A-5074₂

94. Hermelin, Olaus. Dissertatio de studio honoris, quam... sub praesidio... Olai Hermelini... submittit Carolus Unden. Dorpati, 1691: Johann Brendeken. Est. A-5065₈

95. Ihrer Königl. Majest. gnädigster Brieff und Befehl an Dero... Rath, angehend allerhand eigensinnige Neben-Lehren, Schwermereyen und die so genandte Pietisterey... 7. Junii 1706. Pernau, 1707: Johann Brendeken. Est. A-5064₇

96. Moberg, Olaus. Disputatio theologica inauguralis, legis moralis, evangelii,... quam... proponit Olaus Moberg... Responsurus stabit Andreas Erichson. Pernaviae, 1699: Johann Brendeken. Est. A-5064₃

97. Moberg, Olaus. Diaskepsis theologios de natura cordis humani... quam... sub praesidio... Olai Mobergii... offert Johannes Oldekop auctor et respondens. Dorpat, 1692: Johann Brendeken. Est. A-5074₄

98. Moberg, Olaus. Historia Sacra, inde ab exordio mundi ad natum Christum,... commissa... ab Olao Mobergio... respondendo tuebitur Laurentius Salvius. Dorpat, 1692: Johann Brendeken. Est. A-5074₃

99. Moberg, Olaus. Specilegia ex optima theologiae messe, ... sub praesidio... Olai Mobergii... proponit Jacobus Concius auctor. Dorpat, 1693: Johann Brendeken. Est. A-5074₁

100. Palmroot, Andreas. Dissertationem philosophicam de genio Socratis... praeside... Andrea Palmroot... submittit Christianus Brehmer. Pernaviae, 1706: Johann Brendeken. Est. A-5064₄

101. Sarcovius, Daniel. Disputatio pneumatologica de mente humana in statu separato, quam... praeside... Daniele Sarcovio,... submittit Gudmundus Krook. Pernaviae, 1699: Johann Brendeken. Vt. ill. 33. Est. A-10559

102. Schulten, Carolus. Rabbi Jehuda Lebh, versione, notis, paraphrasi, emendatione textus, interstinctione, dictorumque S.S. in margine notatione illustratus, quem... examini submitunt... Carolus Schulten... Et... Carolus Alstadius ... die 15. Septembr. Anni 1709. Pernaviae, 1709: Johann Brendeken. Est. A-5064₈

103. Schulten, Carolus. Rabbi Jehuda Lebh, versione, notis, paraphrasi, emendatione textus, interstinctione, dictorumque S.S. in margine notatione illustratus, quam... examini submitunt... Carolus Schulten... Et... Henricus Gustavus Doerre... 18. Septembr. Anni 1709. Prenaviae, 1709: Johann Brendeken.
Est. A-5064₈

104. Schulten, Carolus. Rabbi Jehuda Lebh, versione, notis, paraphrasi, emendatione textus, interstinctione, dictorumque S.S. in margine notatione illustratus. Quem... examini submitunt... Carolus Schulten... Et Johannes Elias Pasterberg... die 27. Octobr. Anni 1709. Pernaviae, 1709: Johann Brendeken.
Est. A-5064₉

105. Sjöberg, Gabriel. Metaphysica contracta. In qua utiles definitiones, divisiones ac distinctiones... proponuntur a Gabriele Siobergh. Dorpati, 1692: Johann Brendeken.
Est. A-5070

106. Skragge, Gabriel. De Messia judaico... ejusque adventu dissertatio, quam... praeside... Gabriele Skragge... submittet auctor-respondens Joachimus Beutherus. Dorpati, 1692: Johann Brendeken.
Bergm. 357₈

107. Thomas, Christian. Kurtze Anweysung zu... Der Erkaentnis sein selbst... aufs neue zum Druck befördert worden. Dorpat, 1699: Johann Brendeken.
Est. A-6123

108. Tiliander, Sven. Compendiosa nuper adinventata semita, transmittens in plenam Convenientiae et disconvenientiae generum in linguis Svecica et Germanica cognitionem... Dorpati, 1691: Johann Brendeken.
Est. A-5067₁

109. Wilde, Jacob. Templa non templa. Dissertatione philosophica adubrata... Praeside Jacobo Wilde... submissee exponet Eusebius Schönlandt. Pernaviae, 1706: Christoph Brendeken.
Est. A-5064₅

III. ACADEMIA GUSTAVIANA JA
ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA
RAAMATUKOGU

- 1647 Riia raehärra Ludvig Hintelmanni (surn. 1643) pärandusena saadi 267 raamatut.
- 1648 Seati sisse alaline raamatukoguhoidja koht. Raamatukoguhoidjaks sai professor L.Ludenius.
- 1692 Karl XI kinkis Tartu ülikoolile õuenõunik Nils Gyldenstolpelt ostitud raamatukogu, mis sisaldas üle 2700 raamatu.
- 1710 Raamatukogu (3200-3300 raamatut) viidi Stockholm, kus ta 1717.a. ühendati Rootsi Kuningliku Raamatukoguga.

110. Augustinus Aurelius. Nonus tomus operum Aurelii Aug. Hipponens. episcopi, ... Baseliae, 1529 : Frobenius. Vt. ill. 13.

Johan Skytte kingitus Academia Gustaviana raamatukogule a. 1633. Ainus rootsiaegse ülikooli raamatukogust pärit raamat TRÜ Teaduslikus Raamatukogus. Saadud annetusena Soome saatkonna abiga M.Ingmanilt 1935. aastal.

IV. ESEMÄLESTISED

Originaalid asuvad Stokholmi Riiklikus Ajaloomuuseumis. Koopiad kinkis Tartu Ülikoolile tema 300. juubeli puhul Rootsi Kuninglik Kirjanduse, Ajaloo ja Muinsuste Akadeemia.

111. Skeptrid. Vt. ill. 23.

Rektori ametisümbolid. Originaal valmistati Riia kullassepa C. Holsti töökojas.

112. Peleriin. Vt. ill. 23.

Rektor kandis seda pidulikel juhtudel ametimantli peal.

113. Academia Gustaviana pitsat. Vt. ill. 21.

Kasutati ka Academia Gustavo-Carolinas kuni a. 1700.

114. Gustav II Adolphi poolprofiilis portree

Academia Gustaviana pitsatilt (fotokoopia). Vt. ill. 21.

115. Teoloogiateaduskonna pitsat.

116. Academia Gustavo-Carolina filosoofiateaduskonna pitsat, u.a. 1690.

117. Academia Gustavo-Carolina filosoofiateaduskonna pitsat, Pärnus a. 1699.

118. Academia Gustavo-Carolina võtmed. Vt. ill. 23.

V. UURIMUSED JA ALLIKPUBLIKATSIOONID
 ACADEMIA GUSTAVIANA JA ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA
 AJALOO KOHTA
 TRÜ Teaduslikus Raamatukogus¹

I l m u n u d k u n i 1917

119.* Bacmeister, H.L.Chr. Nachrichten von den ehemaligen Universitäten zu Dorpat und Pernau. - Müller, G.F. Sammlung russischer Geschichte. Bd. 9. S.-Petersburg, 1764, S. 95-262. XIII^b 6.3,48

120. Beise, Th. Beitrag zur Geschichte der ältesten Universität Dorpat. - Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Bd. 8. Riga, 1855. S. 146-191. Hsm. A-0488

Matrikliraamatu publikatsioon.

121. Beise, Th. Fortgesetzter Beitrag zur Geschichte der ältesten Universität Dorpat. - Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Bd.8. Riga, 1857, S. 513-550. Hsm. A-0488

Depositsiooni-matrikliraamatu publikatsioon.

122. Bienemann, Fr. jun. Ein Tumult in Dorpat anno 1641. - Baltische Monatschrift, Bd. 49, H. 5, 1900, Sp. 293-311.

Est. A-1457

¹ Eksponeeritud teosed on tähistatud tärnikesega*.

123. Bienemann, Fr. jun. Zur Gründungsgeschichte der zweiten schwedisch-livländischen Universität in Dorpat. - Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Bd. 15. Riga, 1893, S. 398-420.

Est. A-1457

124.* Buchholtz, A. Verzeichniss sämtlicher Professoren der ehemaligen Universitäten zu Dorpat und Pernau und der academischen Beamten. - Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Bd. 7. Riga, 1854, S. 159-273, 493-495.

Est. A-1457

Lisa: Allikpublikatsioonid, lk. 202-273, 493-495.

125. Feuereisen, A. Ein Beitrag zur Gründungsgeschichte der zweiten schwedischen Universität in Livland. - Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1902. Jurjew (Dorpat), 1903, S. 93-95.

Est. A-1626

126. Neander, Th. Die Deutsche Universität Dorpat im Lichte der Geschichte und der Gegenwart. Leipzig, 1882, S. 5-20.

Hsm. A-0216

127. Schiefner, A. Einige Bemerkungen zur Matrikel der ältesten Universität Dorpat. - Inland, 1855, Nr. 43, Sp. 682-686.

Est. B-195

128. Schirren, C. Actenstücke zur Geschichte der schwedischen Universität Dorpat im Jahre 1638, 1690, 1699. - Inland, 1856, Nr. 38, Sp. 611-616; Nr. 43, Sp. 693-696; Nr. 46, Sp. 742-746.

Est. B-195

129. Schirren, C. Litterärisches. - Inland, 1857, Nr. 21, Sp. 353-355.

Est. B-195

Matrikliraamatu publikatsiooni põhjal tehtud üliõpilaskonna analüüs.

130. Schirren, C. Die Universität in Livland. Ein deutsches Brouillon v.J. 1687. - Inland, 1852, Nr. 47, Sp. 869-873.

Est. B-195

131. Schirren, C. Zur Geschichte der schwedischen Universität in Livland. - Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Bd. 7. Riga, 1853, S. 2 - 68.

Est. A-1457

Allikpublikatsioonid lk. 41-68 : professorite ja teestujate nimekiri, palgaelarve 1654. aastast, ülikooli arhiivi ja raamatukogu kataloogid 1688. aastast, 1690.a. taasavatud ülikooli professoritele Tõrvandis väljajagatud maatükkide suuruse loend jm.

132. Schlüter, W. Das Stammbuch des stud. theol. Joh. Gerngros. - Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1899. Jurjew (Dorpat), 1900, lk. 113-136.

Est. A-1622

133. Schneider, P. Beitrag zur Geschichte der Universität in Pernau. - Sitzungsberichte der Altertumsforschenden Gesellschaft zu Pernau. Bd. 3. Pernau 1901-1903, S. 186-203.

Hsm. A-016

134. Siebert, J.E. Vorlesungen Dorpatscher Professoren zu Reval in Jahre 1657. - Archiv für die Geschichte Liv-, Est- und Curlands. Bd. 6. Reval, 1851, S. 105-110.

Est. A-1624

135.* Siöberg, G. Pernavia literata, breviter concinnata et in lucem publicam anno 1703 emissa. /Riga, 1703/

Est. A-1303

136.* Sommelius, G. Regiae Academiae Gustave-Carolinae sive Dorpato-Pernaviensis Historia. Lundae 1790-1795.

Est. A-8253

Lundi üliõpilaste väitekirjad Academia Gustaviana ja Academia Gustavo-Carolina ajaloost. Koostatud G.Sommeliuse juhendamisel algallikate põhjal.

I37. Петухов, Е.В. Латино-шведский университет в Дерпте и в Пернове в ХУП и начале ХУШ века. - Журнал Министерства Народного Просвещения. Ч. СССХХХУ, май 1901. С.-Петербург, 1901, с. 120-149. Per. A-766

I38. Петухов, Е.В. Императорский Юрьевский, бывший Дерптский, университет за сто лет его существования (1802-1902). Юрьев, 1902, с. 6-15, 43-46, 48-86. I5a-I

I l m u n d 1917 - 1945

139.* Bergman, J. Universitetot i Dorpat under svenska tiden. Upsala - Stockholm, 1932. Est. A-4772

140. Blanck, A. Some New Facts Regarding the Dorpat Brawl of 1641. - Sep. : Õpetatud Eesti Seltsi Toimetised 30. (Liber saecularis). Tartu, 1938, lk. 898-903. Est. A-6157

141. Bulmerincq, A. Orientalistika õpingud Tartu rootsiaegses ülikoolis. - Sep. : Usuteadusline Ajakiri, 1932, nr.3, lisavihk, lk. 39-44. A-8230

142.* Cederberg, A.R. Mõningaid jooni Tartu-Pärnu ülikooli ajaloost. - Sep. : Ajalooline Ajakiri, 1927, lk.1-11, 65-80. A-5930

143. Cederberg, A.R. Suomalaiset ja inkerilaiset ylioppilaat Tarton-Pärnun yliopistossa vv. 1690-1710. - Historiallinen Arkisto. Helsinki, 1921. Per. A-1039

144. Cederberg, A.R. Suomalaiset ja inkerilaiset ylioppilaat Tarton ja Tarton-Pärnun yliopistossa vv. 1632-1710. - Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja 23. Helsinki, 1939, s. 8-132. Per. A-1209
- 145.* Collijn, I. Den äldsta bokdonationen till Dorpats Univeristetsbibliotek. Uppsala, 1932. Est. A-4774
146. Insignia et secreta antiqua Academiae Gustavo-Carolinae Dorpatensis. Stockholm, 1932. Est. B-838
- 147.*Karling, S. Tartu universitete byggnadshistoria under den svenska tiden. - Sep.: Svio-Estonica 1934. Tartu, 1934, lk. 29-66. Est. A-5157
148. Köpp, J. Tartu Rootsi ülikooli asutamisest ja arengust. - Sep. : Usuteadusline Ajakiri, 1932, nr. 3, lisavihk, lk.3-10. A-8226
149. Liljenberg, C.-G. Bemerkungen zum Artikel "Reichdeutsche Studenten an der Universität Dorpat" (1632-1710). - Baltische Familiengeschichtliche Mitteilungen. Jg.3, 1933. Dorpat, 1934, S. 39-40. Est. A-4317
150. Normann, H. Märkusi rootsiaegsest Tartu ülikooli arsiteaduskonnast. - Eesti Arst, 1926, nr. 7, lk. 241-247. A-6484
- 151.* Puksov, F. Die Bibliothek der Universität Tartu und Tartu-Pärnu in der Schwedenzeit. - S.-Abdr. aus Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1931. Tartu, 1932, S. 251-282. Est. A-4631

152. Puksov, F. Raamatukauplemisest rootsi ajal Tartus ja Pärnus, eriti akadeemia raamatukauplejaist. - Sep. : Ajalooline Ajakiri, 1932, nr. 2, lk. 88-98.

A-8122

153.* Puksov, F. Tartu ja Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli trükikoda. Tartu, 1932.

A-7132

154. Rauch, G. v. Aus dem wissenschaftlichen Leben der schwedischen Universität Dorpat. - S.-Abdr. aus Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga 1934. Riga, 1936, S. 128-141.

Est. A-1622

155. Rauch, G.v. Die Studentennationen an der schwedischen Universität Tartu (Dorpat). - S.-Abdr. aus : Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. 30: (Liber saecularis). Tartu 1938, S. 571-587.

Est. A-6187

156.* Rauch, G.v. Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690-1710. Essen, 1943.

Est. A-9592

157. Rauch, G.v. Naturrätten vid "Dorpta akademi". Ett bidrag till kännedom om 1600-talets andliga strömningar i det svenska Livland. Sep. : Svilo-Estonica 1936. Tartu, 1936, S. 51-79.

Est. A-5576

158. Rauch, G.v. Reichsdeutsche Studenten an der schwedischen Universität Dorpat (1632-1710). - Baltische Familiengeschichtliche Mitteilungen. Jg.3, 1933. Dorpat, 1934, S. 6-11.

Est. A-4317

159. Sild, O. Mis tähendus oli rootsiaegsel Tartu ülikooli usuteaduskonnal Eestimaa ja Liivimaa kirikule. - Usuteadusline Ajakiri, 1938, nr. 2, lk. 44-53.

A-6603

160.* Sild, O. Tartu Rootsi ülikooli korraldus ja töö. - Sep. : Usuteadusline Ajakiri, 1932, nr. 3, lisavihk, lk. 19-37.

A-8229

161. Sild, O. Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli usuteaduskonna suhe ja tähendus praegusaegsele. - Sep. : Usuteadusline Ajakiri, 1932, nr. 3, lisavihk, lk. 78-86.

A-8226

162. Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli usuteaduskonna õppejõud, nende elukäik ja tegevus. - Sep. : Usuteadusline Ajakiri, 1932, nr. 3, lisavihk, lk. 46-78.

A-8227

163. Vasar, J. Tartu Ülikool 1632-1932. - Eesti Kirjandus, 1932, nr. 6, lk. 257-266.

A-6487

164.* Vasar, J. Tartu Ülikooli ajaloo allikaid. (Quellen zur Geschichte der Universität Dorpat). I. Academia Gustaviana. a) ürikuid ja dokumente. Tartu, 1932.

A-4611

165. Wieselgren, P. Tumult in Alt-Tartu. Eine Episode aus der Zeit der ersten schwedischen Hochschule. - S.-Abdr. aus: Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 30. (Liber saecularis). Tartu, 1938, S. 824-829.

Est. A-6156

I l m u n u d p ä r a s t I I m a a i l m a s ö d a¹

- 166.* Eringson, L. Academia Gustaviana üliõpilaskonnast. - Tartu Riiklik Ülikool 25. II, 3. III 1972, nr. 5-6.
- 167.* Lumiste, Ü. Matemaatika Eestis XVII ja XVIII sajandil. - Teaduse ajaloo lehekülgi Eestist. 1. Tallinn, 1968, lk. 73-91. A-29208
- 168.* Piirimäe, H. Academia Gustaviana asutamise ajaloolisest tagapõhjast. - Tartu Riiklik Ülikool 17., 24. XII 1972, nr. 37-38.
- 169.* Piirimäe, H. Academia Gustaviana rajamine. - Tartu Riiklik Ülikool 14. I 1972, nr. 1.
- 170.* Piirimäe, H. Academia Gustaviana majanduslikust olukorrast. - Tartu Riiklik Ülikool 7., 14. IV 1972, nr. 11-12.
171. Piirimäe, H. Kui Tartust sai ülikoolilinn. - Nõukogude Kool, 1973, nr. 1, lk. 76-80. B-1030
- 172.* Sainio, Matti A. Ramismen vid Universitetet i Dorpat. - Studia historica Jyväskyläensia I. Jyväskylä, 1962, s. 249-271. Per. A-4271
173. Wilstadius, P. Studerande smålänningar vid svenska akademien i Dorpat-Pernau 1632-1710. - Sep.: Natio Smalandica. Årskrift utgiven av Smålands nations kamratförening. Lund, 1957, s. 1-30. D-408603

¹ Juurde on lisatud ka valik ülevaateartikleid.

174.* Кенкмаа, Р.К. и Эрингоон, Л.К. Из истории Academia Gustaviane в Тарту (1632-1656). - Скандинавский сборник. 2, Таллин, 1957, с. 137-175. Рег. А-2565

175.* Магильницкий, С.Г. Медики университетов в Тарту (Дерпте) и Пярну (Пернове) в ХУП-ХУШ вв. (1632-1710). - Из истории медицины. Сб. 7, Рига, 1967, с. 179-188. Рег. А-3325

176.* Страдынь, Я.П. и Страдынь, П.И. Шведский ученый ХУП века Урбан Иерне и его связи с Прибалтикой. - Из истории медицины. Сб. I, Рига, 1957, с. 57-62. Рег. А-3325

177.* Эрингсон, Л. Из истории Academia Gustavo-Carolina (1690-1710). - Скандинавский сборник. 7, Таллин, 1963, с. 184-218. Рег. А-2565

VI. KUNSTITEOSEID TARTU ÜLICOOLIST

178. Kivit, Richard : Kantsler Skytte portree. Süsi, 1932.

59,5 x 50

ÜR 4629

179. Põllu, Kaljo : Mälestueviit. Esimene ülikool Tartus.

Akvatinta, 1968.

ÜR 4701

180. Põllu, Kaljo : Mälestusviit. Bibliotheca Universitatis Tartuensis. Akvatinta, 1971.

Plaat 11,2 x 6,6

ÜR 4702

Illustratsioonide nimestik

T e k s t i s

1. Ülikooli asukohad Tartus.
2. Hoone, kus 1642-1656 asus Academia Gustaviana.
3. Ülikooli juhtimine.
4. Üliõpilaste vastuvõtt 1632-1665.
5. Professorite palgad ja üliõpilaste stipendiumid.
6. Üliõpilaste vastuvõtt 1690-1710.

Tahvlitel

7. Euroopa ülikoolid 17. sajandil.
8. Gustav II Adolf.
9. Johan Skytte.
10. Asutamisürik.
11. Üliõpilasvanne.
12. 1640.a. eelarve.
13. Raamat Academia Gustaviana raamatukogust.
14. A.Schafferuse pühendusluuletus.
15. C.Füreckeri autograaf.
16. G.Manceliuse saksa-läti sõnastik.
17. P.Einhorni "Historia Lettica".
18. J.Gezeeliuse "Kreeka keele grammatika" esitrükk.
19. J.Gezelius.
20. Academia Gustaviana pitsati jäljend.
21. Academia Gustaviana pitsat.
22. Rektori regaalid.
23. Academia Gustavo-Carolina võtmed.
- 24.-25. Academia Gustaviana ja Academia Gustavo-Carolina teaduskonnad ja professorid.
26. E.Dahlberg.
27. J.Hastfer.
28. O.Hermelin.
29. A.Moller.
30. S.Cameeni autograaf.
31. O.Mobergi autograaf.
32. M.Dau autograaf.
33. G.Krooki disputatsioon.
- 34.-35. Vaated näituselt.
36. K.Põllu mälestusviit Tartu Ülikooliet.

L ü h e n d i d

Berg.	= Bergmanni kogu
ENSV TA TE	= Eesti NSV Teaduste Akadeemia Teaduslik Raamatukogu
Est.	= Estica
Hsm.	= Hausmanni kogu
ill.	= illustratsioon
imatr.	= immatrikuleeritud
Mscr.	= manuskript
Per.	= perioodika
Sep.	= separaat
S.-Abdr.	= Sonderabdruck
Sp.	= Spalte
u.	= umbes

S i s u k o r d

Saateks	3	
Tartu Ülikool XVII sajandil	5	
I. ACADEMIA GUSTAVIANA		
Põhidaatumeid	10	
Asutamine	14	
Asukohad Tartus	18	
Adam Olearius Academia Gustavianast	19	
Üliõpilased ja professorid	21	
Majanduslik alus	25	
Kasvandike ja professorite töid	26	
Trükikoja väljaandeid TRÜ Teaduslikus Raamatukogus	28	
II. ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA		
Põhidaatumeid	32	
Ülikooli taasavamine	34	
Professorid ja üliõpilased	34	
Trükikoja väljaandeid TRÜ Teaduslikus Raamatukogus	36	
III. ACADEMIA GUSTAVIANA JA ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA RAAMATUKOGU		41
IV. ESEMÄLESTISED		42
V. UURIMUSED JA ALLIKPUBLIKATSIOONID ACADEMIA GUSTA- VIANA JA ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA KOHTA TRÜ Tea- duslikus Raamatukogus		43
Ilmunud kuni 1917		43
Ilmunud 1917 - 1945		46
Ilmunud pärast II maailmasõda		50
VI. KUNSTITEOSEID TARTU ÜLIKOOLIST		52
Illustratsioonide nimestik		53
Lühendid		54

III. 7. Euroopa üli-
koolid 17. sajandil.

Ülikoolid (kaardil O),
kus õppis 17. sajandil
Eesti ja Läti alalt
pärit üliõpilasi

Erfurt asut. 1392
Frankfurt Oderil 1506
Gießen 1607
Greifswald 1456
Halle 1694
Heidelberg 1386
Jena 1558
Kiel 1665
Köln 1388
Königsberg 1544
Leiden 1575
Leipzig 1409
Lund 1668
Marburg 1527
Rinteln 1621
Rostock 1419
Strasbourg 1621
Tübingen 1440
Uppsala 1477
Wittenberg 1502

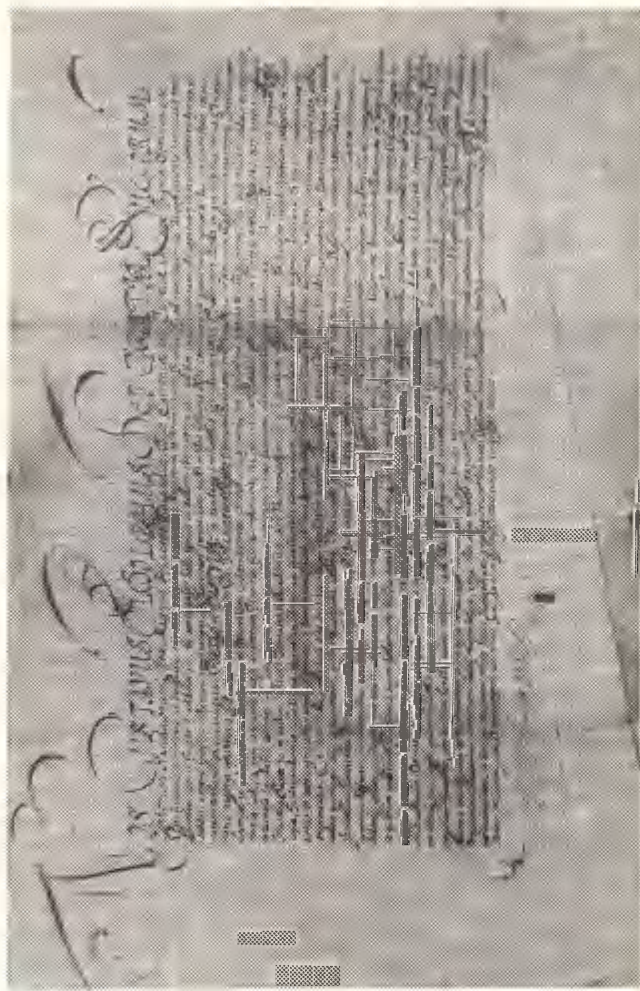

111.8. Gustav II Adolf.
(Vt. kirja nr.7.)

111.9. Johan Skytte.
(Vt. kirje nr.8.)

Ill.10. Tartu ülikooli asutamisürik. (Vt. kirje nr.2.)

URANETESUM STUDIOSORUM.

Ego N. N. Jactis promissis, me velle hujus Academiae Rectori,
 dum in hac private Academia cunctis horis, statum observationem pro-
 bare, Academiae quae statum est Statum Academiae doceret uter
 pariter, sine studium meum ditionem, sine meum consensum in-
 comant. Deinde imperis aut illas tenent et ex proprio arbitrio
 statum vel occultis non videretur, sed in hi et alii mihi modestis catibus
 - Rectori vel Statum tentare pariter. Tanti ex Academia non nisi
 cum boni Rectori venis discedam. Eundem in ditione re. Pro-
 debatur non fugiam, nec nisi debitis satisfactione conditionibus prohi-
 bi, supplebitur et res meas ex modo transportabo. Si ditionem
 aliquid vel repositus fuerit, re. ex Academia exijgat, statum ex
 hi Academia, et ex hujus videretur mandato Rectori ex Compositio-
 pariter. Comito pro, me promissum comode Academia ad
 - veniunt, statum arborum. ISA ME DEUS ADIUVET.

NONVS TOMVS OPERVM

D. AVRELIJ AVG. HIPPOCRATI. EPISCOPI, CONTINENS
 SUIVS INSCRIPTVS, HOC EST, EXPOSITIONES AD POPULVM FACTAS IN NOVM TESTAMENTVM, CŪ
 ALIJ SUIVS GENERIS OPUSCULA, QUORVM INDICEM HABET ALICVM HABET PAGINAE LAMEN.

REACTIO OFFICINA BRODERIANA.

ANNO M D C C X X X

111.13

Ex donatione perillustis domini, IOANNIS
 SKYTTE, reipublicæ Sveonum Senatoris, &
 Livonia, Ingriae, Carliague Gubernationis Generalis
 in possessionem academiae Dorpatensis hic liber
 pervenit, anno C D C C X X X I I I.

111.13. Reamat Academia Gustaviana reamatukogust.
 (Vt. kirje nr.110.)

ILLUSTRISSIMIS ET CELSISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI,

DN. FRIDERICI,

Haecdia Norvegiae, Ducis Schleswici, Holstiae, Stormariae, ac Dithmarisiae, Comitum Oldenburgae & Delmenhorstii, &c.

CONSILIARIIS INCLYTIS,

ET PER MOSCHOVIAM IN PERSIAM LEGATIS MAGNIS,

MAGNIFICIS, NOBILISSIMIS, CONSILTISSIMIS ET AMPLISSIMIS VIRIS,

DN. PHILIPPO CRUSIO, J. U. Licentjato,

DN. OTTHONI BRUGEMANNO,

juni, per DEI Gratiam, e Persia Reducibus.

Agenda Viriute Viri, super athenis
officio, &c. & munere
magis.

Dehinc Ducis Holstiae, rursus gloria Genis,
Pondusque meum, & Scitatum multilevante
Sic, cumque Dni, Crispi Dni, & Augusti Flati,
Fui tandem Rector: post periplo isti perula,

Quae non levior: quae non mea pulvis talis?
Exilis enim fuit quatuor mensibus aetas,
Halcyonae solitudo inter malarum virgum
Leprosam & alacritate: penitus Propterque

Ad summa vestra pervenire Sals saltem,
Morsu Levante: Morsu Morsu & Indu
Per ut ad clausum Paradoxi erat.

Peris athenis peris sub fine Lu,
Dona agni, dona populi in summi tene,
Teg. a munda lani fulgurem ingratum.

Idi Rite Pateri iudici totum fere,
Rum invenit, clara athenis Regula atheni
Populum accitit totum lacrimis atheni,

Et non peritiam confertit atheni in atheni,
Et Celi Helston Ducis Helstonis atheni
Eumenis atheni quatuor mensibus laborum.

Ducem: & facin ducem periplo atheni famuli
Norsu & Duc Helston FRIDERICI, atheni
Ordo lani, atheni periplo Regula lani,
Confertit in munda lani, & rursus comoda Geni

Amplissimae atheni atheni per committere atheni.
Atheni atheni periplo Rite, atheni Helston
Peritiam longuque atheni per committere atheni,
Hinc & atheni atheni atheni atheni

In atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni

Quod atheni Helston in atheni atheni atheni
Causam atheni atheni atheni atheni atheni
Et atheni periplo atheni atheni atheni atheni
Et atheni atheni atheni atheni atheni atheni

Rite Helston in atheni atheni atheni atheni
Helston Helston in atheni atheni atheni atheni
Hinc atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Helston in atheni atheni atheni atheni atheni

Amplissimae atheni atheni atheni atheni atheni
Ducem: & facin ducem periplo atheni famuli
Norsu & Duc Helston FRIDERICI, atheni
Ordo lani, atheni periplo Regula lani,

Agenda Viriute Viri, super athenis
officio, & c. & munere
magis.

Dehinc Ducis Holstiae, rursus gloria Genis,
Pondusque meum, & Scitatum multilevante
Sic, cumque Dni, Crispi Dni, & Augusti Flati,
Fui tandem Rector: post periplo isti perula,

Quae non levior: quae non mea pulvis talis?
Exilis enim fuit quatuor mensibus aetas,
Halcyonae solitudo inter malarum virgum
Leprosam & alacritate: penitus Propterque

Ad summa vestra pervenire Sals saltem,
Morsu Levante: Morsu Morsu & Indu
Per ut ad clausum Paradoxi erat.

Peris athenis peris sub fine Lu,
Dona agni, dona populi in summi tene,
Teg. a munda lani fulgurem ingratum.

Idi Rite Pateri iudici totum fere,
Rum invenit, clara athenis Regula atheni
Populum accitit totum lacrimis atheni,

Et non peritiam confertit atheni in atheni,
Et Celi Helston Ducis Helstonis atheni
Eumenis atheni quatuor mensibus laborum.

Ducem: & facin ducem periplo atheni famuli
Norsu & Duc Helston FRIDERICI, atheni
Ordo lani, atheni periplo Regula lani,
Confertit in munda lani, & rursus comoda Geni

Amplissimae atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni periplo Rite, atheni Helston
Peritiam longuque atheni per committere atheni,
Hinc & atheni atheni atheni atheni atheni

In atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni atheni

Quod atheni Helston in atheni atheni atheni
Causam atheni atheni atheni atheni atheni
Et atheni periplo atheni atheni atheni atheni
Et atheni atheni atheni atheni atheni atheni

Rite Helston in atheni atheni atheni atheni
Helston Helston in atheni atheni atheni atheni
Hinc atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Helston in atheni atheni atheni atheni atheni

Amplissimae atheni atheni atheni atheni atheni
Ducem: & facin ducem periplo atheni famuli
Norsu & Duc Helston FRIDERICI, atheni
Ordo lani, atheni periplo Regula lani,

Agenda Viriute Viri, super athenis
officio, & c. & munere
magis.

Dehinc Ducis Holstiae, rursus gloria Genis,
Pondusque meum, & Scitatum multilevante
Sic, cumque Dni, Crispi Dni, & Augusti Flati,
Fui tandem Rector: post periplo isti perula,

Quae non levior: quae non mea pulvis talis?
Exilis enim fuit quatuor mensibus aetas,
Halcyonae solitudo inter malarum virgum
Leprosam & alacritate: penitus Propterque

Ad summa vestra pervenire Sals saltem,
Morsu Levante: Morsu Morsu & Indu
Per ut ad clausum Paradoxi erat.

Peris athenis peris sub fine Lu,
Dona agni, dona populi in summi tene,
Teg. a munda lani fulgurem ingratum.

Idi Rite Pateri iudici totum fere,
Rum invenit, clara athenis Regula atheni
Populum accitit totum lacrimis atheni,

Et non peritiam confertit atheni in atheni,
Et Celi Helston Ducis Helstonis atheni
Eumenis atheni quatuor mensibus laborum.

Ducem: & facin ducem periplo atheni famuli
Norsu & Duc Helston FRIDERICI, atheni
Ordo lani, atheni periplo Regula lani,
Confertit in munda lani, & rursus comoda Geni

Amplissimae atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni periplo Rite, atheni Helston
Peritiam longuque atheni per committere atheni,
Hinc & atheni atheni atheni atheni atheni

In atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Atheni atheni atheni atheni atheni atheni atheni

Quod atheni Helston in atheni atheni atheni
Causam atheni atheni atheni atheni atheni
Et atheni periplo atheni atheni atheni atheni
Et atheni atheni atheni atheni atheni atheni

Rite Helston in atheni atheni atheni atheni
Helston Helston in atheni atheni atheni atheni
Hinc atheni atheni atheni atheni atheni atheni
Helston in atheni atheni atheni atheni atheni

Amplissimae atheni atheni atheni atheni atheni
Ducem: & facin ducem periplo atheni famuli
Norsu & Duc Helston FRIDERICI, atheni
Ordo lani, atheni periplo Regula lani,

Hinc patet, Ipsi Acad. Anno 1699.

111.14. Üliöpilase A.Schafferuse pühendusluuletus,
(Vt. kirje nr.49.)

Lieb Gott für al
len Völkern

Deen millet bys,
wiffen Leetam,
winna Warladfeed,
is ne-apniklam,
allaß Deen Slaw,
iß tawes Mutter.

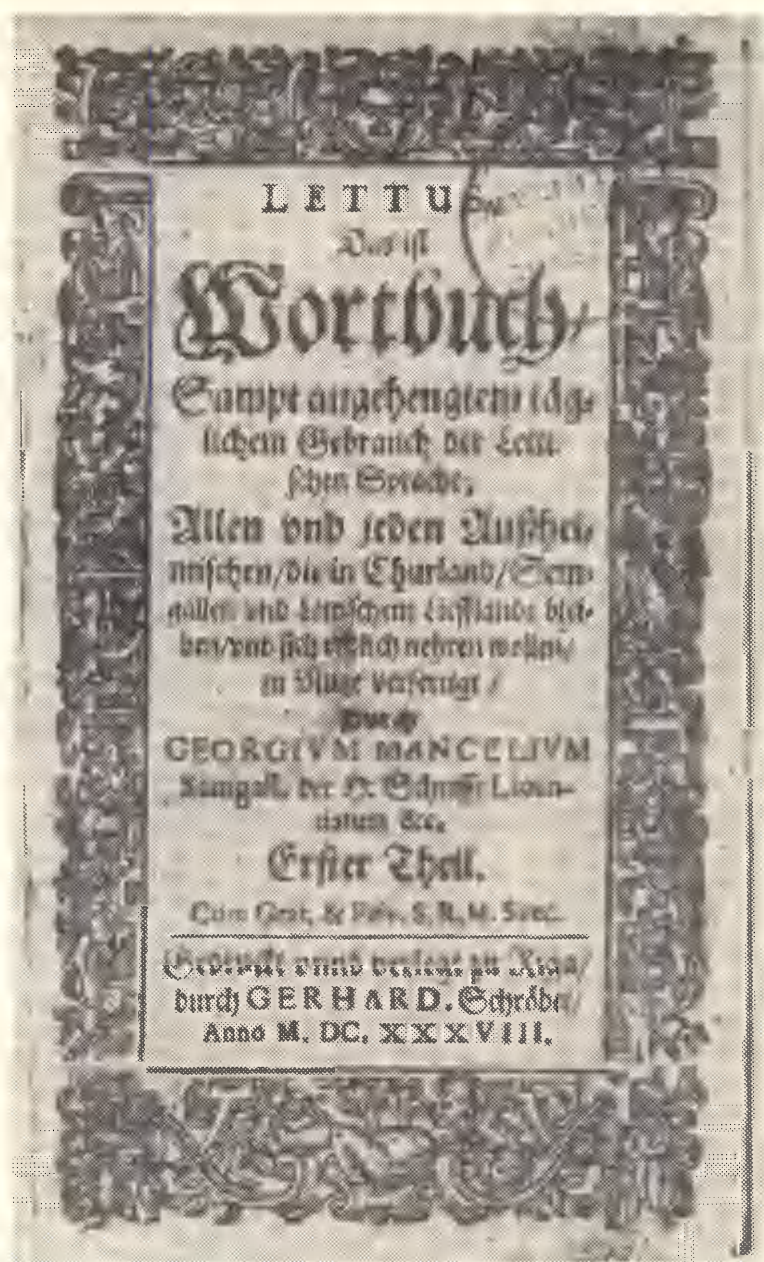
taw Tywakli
Bys am millet,
peeti Hym Sird,
am Labba darid:
'buse paklaufis
am Deewa Wardam.

3.
L pee-cek tew kade
le fuds par lecke;
gic, pa seef-lam,
Deen's tew yseck;
'nags pe si t gann
14 Laika.

4.
Lee Deewa lydses ween
Lai winß tew palid,
Ja tew kax wajadjes,
Feb Bedas Tee Bot:
Winß dos tew kax tew trah,
ka winß pat's redjes.

Ja tew swetij's Deen's,
Ar pilau Roku;
Tad ne-lee? Inq. is geep,
Kam mas paa hekas,
Ka taw war abspingtes,
No tawing Rohams.

5.
Ne effi gress in lepnas,
Deen's ta ne ceeds,
Winß allaß todij's irr
Tas lepnas Sirdis:
Bot-been, kas semnoggs,
Dod Bela-tibas.

III.16. G.Manceliuse saksa-läti sõnastik.
(Vt. kirje nr.35.)

HISTORIA LETTICA

Geist

der Lettischen Nation

Inschrift

Sonder Letten als alten

Einwohner und Besitzer des Lieflandes / Eur-
landes und Semgallen Namen / Ursprung oder An-
kunft ihres Staats-Dienst / Herr Kapubins oder Kapitanen so
in der Kriegsdienst gehabt / auch ihren Eltern / Kindern
Bewandern / Name und Eigenschaften / geblüht
und blühende Ordnung gezeigt.

Der Teutschen Nation und allen der Kaiserlichen Warheit
hochgeehrt in einem nöthigen Notwendigkeit zusammen getragen
und in den Druck versetzet

Durch

PAULUM Einhorn / Fürstlichen Curian

desam Superintendenten

In Wittenberg 1548

Darft in Liefland

Gedruckt durch Johann Vogel der Königl. Acad.

Druckerey in Jahr 1548.

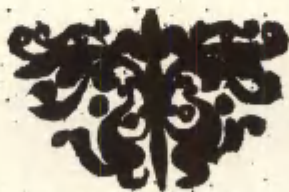
111.17. P.Einhorni "Lāti ajalugu".

(Vt. kirje nr.38.)

GRAMMATICA
GRÆCA,
Citra Poesin & Dialectos Absolu-
ta, ac potissimum N. T. accom-
modata.
In usum Privatorum Collegiorum
Academiae GUSTAVIANAE,
Ex prolixioribus præcipuorum
Grammaticorum Præceptis in
EPITOMEN
redacta.

Cura ac sumpt.

M. JOHANNIS GEORGI GEZELII
Gr. & Hebr. Liog. Prof. Ord.

Dorpati Livonorum
Excusa à JOHANNES VOGELIO, Acad. Typogr.
ANNO M DC XLVII.

Ill.19. Johan Gezelius. (Vt. kirje nr.34.)

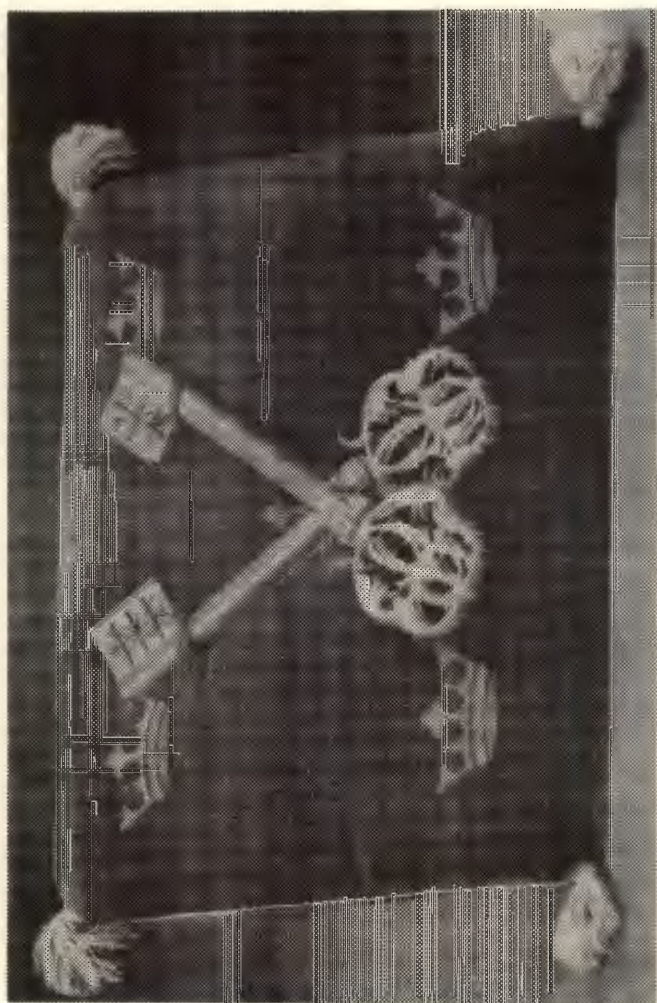
111.20. Gustav II Adolfi portree pitsatil.
(Vt. kirje nr.114.)

111.21. Academie Gustaviana pitsat.
(Vt. kirje nr.113.)

Ill.22. Rektorri regaalid. (Vt. kirjeld nr.111 ja 112.)

Ill. 23. Academia Gustavo-Carolina võtmed.
(Vt. kirje nr. 118.)

ACADEMIA GUSTAVIANA

Filosoofiateaduskond

Ajalugu

F.Menius 1632-1638
M.Wollin 1638-1643
A.Sandhagen 1643-1645
J.Crellius 1646-1651
O.Wexionius 1652-1656

Heebrea keel

J.Weideling 1632-1633

Kreeka keel

P.Goethechenius 1632-1636

Heebrea ja kreeka keel

S.Matthiae 1636-1641
J.Gezelius 1641-1649
E.Holtsten(ius) 1650-1656

Retoorika ja poeetika

H.Oldenburg 1632-1634
L.Ludenius 1634-1654

Loogika ja eetika

M.Savonius 1633-1650
F.Lidenius 1651- ?

Geomeetria ja aritmeetika

J.Warnecke 1632-1638
J.Schelen(ius) 1644-1656

Astronoomia ja füüsika

P.Schomerus 1633-1640
J.Erici 1641-1654
G.Preuss(ius) 1654-1656

Teoloogiateaduskond

1.professor

A.Virginus 1632-1656

2.professor

G.Mancelius 1632-1637
P.Schomerus 1639-1640
S.Matthiae 1642-1650
G.Elvering 1652-1656

Erakorraline

J.Weideling 1632-1633
P.Goethechenius 1633-1636
J.Gezelius 1643-1649
G.Preuss(ius) 1654-1656

Õigusteaduskond

1.professor

H.Hein(ius) 1633-1656

2.professor

L.Ludenius 1634-1654
J.Erici 1654-1656

Erakorraline

J.Erici 1650-1654

Arstiteaduskond

J.Below (Beloviua) 1633-1645

S.Wirdig 1646-1654

ACADEMIA GUSTAVO-CAROLINA

Filosofiateaduskond

S.Cameen 1691(?)–1701	A.Palmroth 1701–1710
C.Carlholm (Carlhjelm) 1690–1692	K.Quensel 1705–1710
M.Dau 1693–1704	D.Sarocovius 1695–1704
S.Dimberg (Dimborg) 1690–1698	K.Schulten 1706(?)–1710
D.Eberhard 1699–1701	G.Sjöberg 1690–1704
E.Fahlenius 1701–1710	G.Skrage 1690–1698
O.Hermelin 1690–1695	J.Wilde 1705–1710
O.Holstenius 1707–1710	H.Wiraeus 1704(?)–1707

Teoloogiateaduskond

I.Bröms 1705–1709	L.Molin 1695(?)–1703
J.Folcher 1701–1710	G.Skrage 1698–1701
K.Jernfeld 1690–1695	H.Wiraeus 1707–1710
O.Moberg 1690–1705	

Arstiteaduskond

L.Micrander (Liljestolpe) 1690–1691
J.F.Below 1695–1698
L.Braun (Braunerskjöld) 1698–1703, 1705–1710

Õigusteaduskond

S.Aueen 1701–1710
O.Hermelin 1695–1699
K.Lund 1690–1695

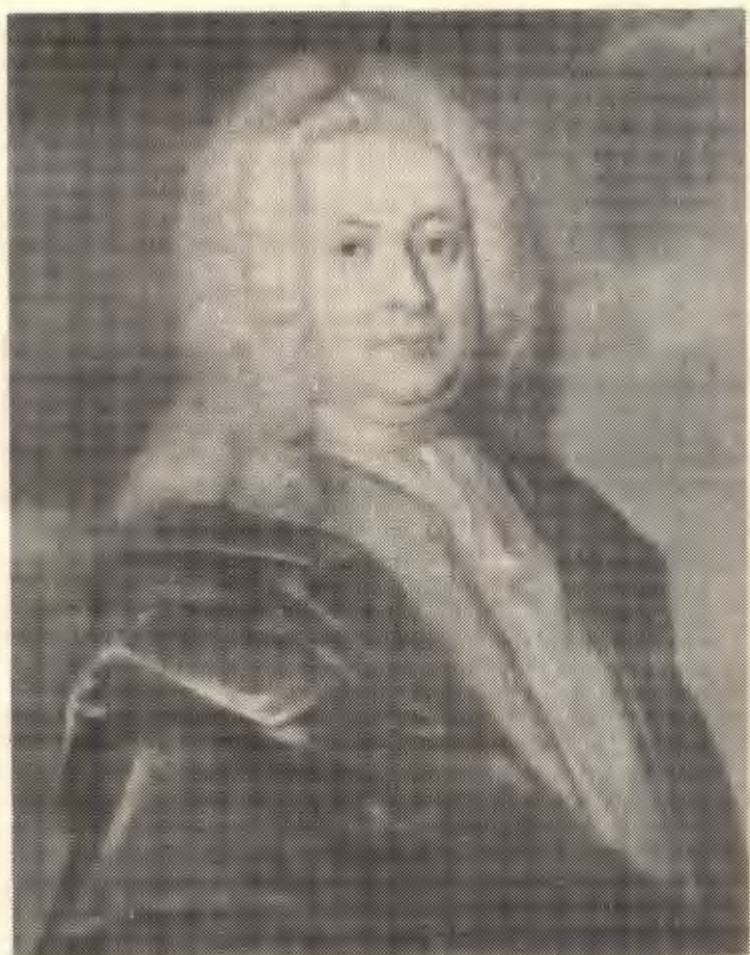
111.26. E.Dahlberg.
(Vt. kirje nr.59.)

111.27. J.Hestfer.
(Vt. Kirje nr.58.)

111.28. O.Hermelin.
(Vt. kirje nr.75.)

111.29. A.Moller.
(Vt. kirje nr.76.)

Sai, che la corra il mondo, ora più verso
di me dotare il lusinghiero Paralo.

Scipati d. 15
junij Anno 1699.

Valley biga, Polypino, huius libri
psestori officium meum delectare
volui

S. R. A. S. A. M. A.
Hist. P. A. T. A.
Pector (22. 12. 1799)

faciā, quod moriens facere fuisse velis.

*In gratiam pervenim Dn. Prof.
efflorij, amici sui per dilecti, cum
voto omnigena propensionis,
Sened. b. Dorpat. d. 19. Junii
1869.*

*Olaus Moberg
S. Theol. Prof. prim.
et consil. eccl. de.
Cann.*

57 46

Labium labet. Quae adhaerent. Quae animam, et illa
-littera anat: et operatur, ingreditur, delinquit ac demerit, et
agitatur, ut vnum colligantur vnum.

For. Lr. 920. Jan.
1699.

Hoc, prope Chryse
fenece dictis gravis
Qui Gorgon amicum
Qui nomen unum
Michael Jan
P. O.

Q. R. F. J. D. I. O. AD

Disputatio Pneumatologica.

de
Mente Humana

In
Statu Separato,

Quam
Adprobante Amplissima Faculta-
te Philosophica in Incerta Acade-
mia Pernaviensi,

PRÆSIDE

Viro Amplissimo ac Celeberrimo

Do. DANIELE SARCOVIO,

Phil. Doct., Prof. Publ. ac Ord.

Pro solitis in Philosophia Humani-
bus Candidato Eruditorum exami-
ni publice submittit

GUDMUNDUS KROOK,

Aspro Gath. Doctor.

In Auditorio Majori ad diem 21.

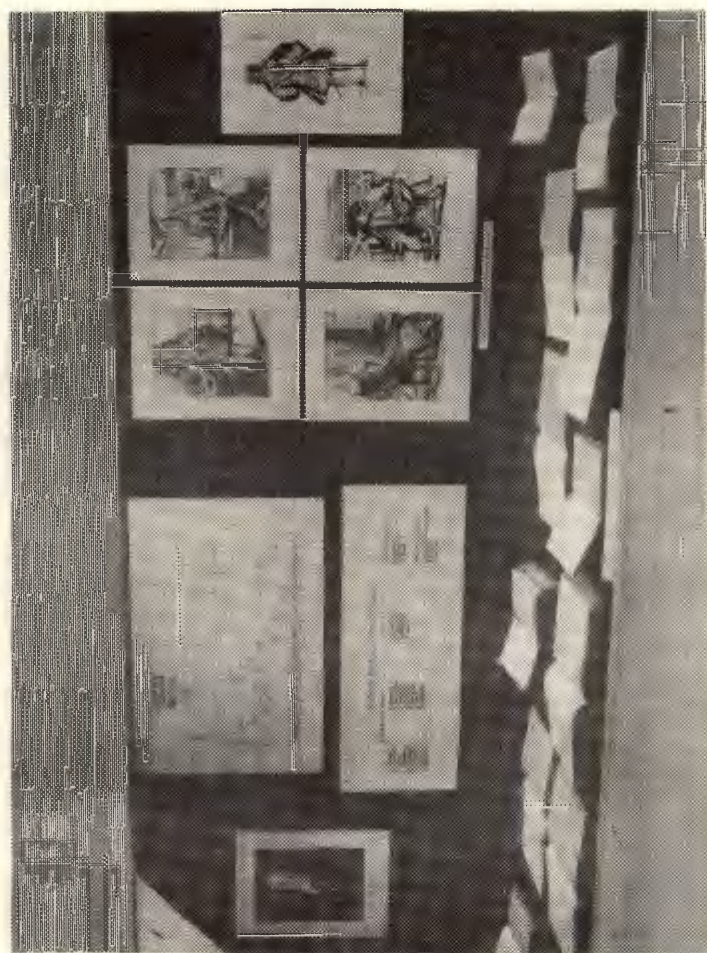
Augusti à hora 6. matutina Annunti.

PERNAVIÆ.

Exc. Joh. Brändeken, Acad. Typogr.

Ill. 34-35. Vaated näituselt.

III.36. K.Põllu: Mälestusviit "Esimene ülikool Tartus".
(Vt. kirje nr.179.)

Õ i e n d

Kirjetes nr. 7, 8, 18, 111, 112, 114 viidatud
illustratsioonide numbrid lugeda ühe võrra
väiksemaks, kirjetes nr. 58, 59, 72 - 76 ühe
võrra suuremaks.